

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

UNIVERZALNI TEMELJNI DOHODEK

Ljubljana, avgust 2010

DAŠKA MOHAR

IZJAVA

Študentka Daška Mohar izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Črta Kostevca, in da dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1 KAJ JE UNIVERZALNI TEMELJNI DOHODEK	2
1.1 Opredelitev.....	2
1.2 Zgodovina in razvoj ideje	3
2 ARGUMENTI ZA VPELJAVO UTD	5
2.1 UTD kot nov sistem socialne zaščite	6
2.2 UTD in trg dela	9
2.3 UTD in ekonomska dejavnost.....	13
2.4 UTD in moralni argumenti.....	14
3 UTD V PRIMERJAVI Z DRUGIMI PREDLOGI	16
3.1 Družbena dividenda.....	16
3.2 Participacijski dohodek	16
3.3 Negativna dohodnina.....	16
3.4 Subvencija nizko plačanih delovnih mest	17
4 KRITIKE UTD	17
4.1 UTD ni pravičen in ni politično sprejemljiv	17
4.2 UTD bi deloval negativno na ekonomsko dejavnost	18
4.3 Finančna izvedljivost za UTD je vprašljiva.....	20
4.4 UTD bi sprožil neobvladljive migracije.....	21
5 KRATKA PREDSTAVITEV PRAKTIČNIH PREDLOGOV UVEDBE UTD V SLOVENIJI	21
5.1 Predlog Uroša Boltina	21
5.2 Predlog dr. Valerije Korošec.....	24
SKLEP	27
LITERATURA IN VIRI	29
PRILOGE	

KAZALO SLIK

Slika 1: Past socialnih sistemov.....	7
Slika 2: UTD brez pasti socialnih sistemov.....	7

KAZALO TABEL

Tabela 1: Idealnotipska razmerja med različnimi vrstami neto dohodkov, izražena v UTD.....	25
Tabela 2: Porabljena javna sredstva, namenjena eksistenci za leto 2007.....	26
Tabela 3: Okvirni izračun (neto) stroškov za financiranje UTD za leto 2007.....	26

»Nekoč se nam bo zdelo celo bolj samoumevno, da so vsi, tudi lenuhi, upravičeni do dohodka, kakor da so vsi, tudi nesposobni, upravičeni do volilnega glasu.«

Philippe Van Parijs (2004, str. 37)

UVOD

Univerzalni temeljni dohodek (v nadaljevanju UTD) je eden novejših alternativnih predlogov za prerazporeditev dohodka države, po katerem bi država vsem državljanom (ali prebivalcem) nad določeno starostno mejo, denimo nad 16 let, izplačevala fiksno in za vse enako mesečno vsoto (Solow, 2004). Pri tem bi moral prejemnik zgolj veljati za upravičenega člana družbe, sicer pa izplačilo ne bi bilo pogojeno z nobeno vrsto obnašanja ali kakšnimi drugimi posebnimi kriteriji (Solow, 2004). Dohodek bi torej prejel vsak in bil bi brezpogojen, kar idejo bistveno razlikuje od zdajšnjih sistemov.

Predlog je provokativen in predstavlja izziv v današnji splošni gospodarski in socialni krizi. Zagovorniki trdijo, da gre za učinkovit in pravičnejši sistem, saj danes delujoči sistemi ne delujejo v dobro vseh. Trdijo, da bi se bolje spopadel z revščino in brezposelnostjo kot zdajšnji sistemi, obenem pa bi spodbujal podjetništvo, omogočal fleksibilnejše oblike zaposlovanja in tako imel tudi pozitivne učinke na gospodarstvo (Walter, 1989). Nasprotniki idejo zavračajo kot utopično ali neizvedljivo, ter se sprašujejo o znanem problemu izključevanja med učinkovitostjo in enakostjo. Arthur Okun je leta 1975 z *luknjičastim vedrom* dokazoval, da prerazdelitev v imenu enakosti poteka na škodo ekonomske učinkovitosti, kar na koncu vse pusti na slabšem. Poleg tega je ideja za marsikoga »moralno« nesprejemljiva; »*brez dela ni jela*« bi rekel marsikdo.

Namen pričujoče diplomske naloge je kratko in sistematično predstaviti idejo UTD, predstaviti argumente zanjo in kako zagovorniki odgovarjajo na temeljne dileme. Želela sem posebej poiskati in prikazati mnenja slovenskih avtorjev in v grobem odgovoriti na najpogostejša vprašanja, ki se pojavljajo ob omembi te ideje.

Cilj diplomskega dela je torej kratko predstaviti različna mnenja o univerzalnem temeljnem dohodku in s tem podati osnovna izhodišča za bolj argumentirano razmišljanje o relevantnosti oziroma nerelevantnosti ideje same.

Raziskovalne naloge sem se lotila s pregledom obstoječe literature v tujini in pri nas, za dodatne odgovore in pomoč pa sem se osebno obrnila na zagovornike ideje v Sloveniji. Udeležila sem se okrogle mize z dr. Valerijo Korošec in za dodatne informacije in intervju prosila g. Uroša Boltina in Van Parijsa, kar pripenjam v prilogi.

V nalogi v prvem delu teoretično opredeljujem idejo UTD, njen razvoj skozi čas in njeno današnjo pozicijo v svetu in pri nas. V drugem poglavju predstavljam najbolj pogoste argumente

za vpeljavo UTD, kakšne so njegove prednosti in kaj bi dobrega prinesel v današnjih razmerah. Ker se pojavljajo tudi drugi alternativni predlogi današnjim sistemom, sem v tretjem poglavju na kratko povzela še prednosti UTD, kot jih zagovorniki vidijo v primerjavi z njimi. V četrtem poglavju so predstavljene najpogostejše kritike predloga in nekaj odgovorov na te. Peto poglavje kratko predstavi dva praktična predloga uvedbe UTD v Sloveniji, ki ju podajata Uroš Boltin in dr. Valerija Korošec.

1 KAJ JE UNIVERZALNI TEMELJNI DOHODEK

V nadaljevanju opredeljujem pojem UTD; definicijo, značilnosti in pod kakšnimi imeni se predlog še pojavlja. Zatem predstavim zgodovinsko in današnjo pozicijo ideje.

1.1 Opredelitev

Splošno sprejeta definicija (univerzalnega) temeljnega dohodka v okviru »Svetovne mreže za temeljni dohodek« (ang. *BIEN - Basic Income Earth Network*) je:

“Temeljni dohodek je dohodek, ki je **brezpogojno** zagotovljen **vsem** na **individualni** ravni, brez preverjanja sredstev ali zahtev dela. Je oblika zagotovljenega minimalnega dohodka, ki se od ostalih sedanjih oblik (v evropskih deželah) razlikuje v treh pomembnih značilnostih:

- izplačan je posamezniku in ne gospodinjstvu
- izplačan je ne glede na ostale vire dohodka
- izplačan je brez zahteve po kakršnikoli obliki dela ali zahteve po pripravljenosti, da se to sprejme, če je ponujeno«.

(Basic Income Earth Network, 2010a)

Gre za predlog, po katerem bi država vsem svojim prebivalcem ali državljanom izplačevala nek stalen (verjetno mesečni) dohodek in sicer neodvisno od drugih dohodkov, premoženja, zaposlitve, bivanjske ureditve in pripravljenosti sprejeti ponujeno delo ali drugačnih pogojev (Boltin, 2008b).

Univerzalnost¹ (izplačan vsem v istem znesku) in **brezpogojnost** (brez izpolnjevanja kakršnihkoli zahtev) je bistvo ideje temeljnega dohodka in v tem pogledu se najbolj razlikuje od obstoječih sistemov. Ker ne zahteva izpolnjevanja določenih kriterijev, posledično ni potrebe po preverjanju sredstev oz. drugih merilih upravičenosti. Temeljni dohodek tudi ni pogojen z bivanjsko ureditvijo in se za razliko od zdajšnjih sistemov izplačuje **individualno** in ne gospodinjstvu. Gre za izplačilo, ki se izplačuje doživljensko in **v rednih časovnih intervalih**², predvidoma mesečno (Pribac, 2009).

¹ Univerzalizem v predlogu lahko razumemo različno, saj se velikokrat zaradi praktičnih razlogov upravičenost do temeljnega dohodka nanaša na rezidenco in / ali vstopno starost.

² Redna izplačila ga ločujejo od ideji najbližjega predloga t.i. državljske dividende. Več v poglavju 3.1.

Da se poudari njegova univerzalnost in brezpogojnost, se v literaturi velikokrat uporablja izraz univerzalni temeljni dohodek³. Tako se pojem tudi ne pomeša z drugimi oblikami »zagotovljenega temeljnega dohodka«⁴. Vse večkrat se uporablja tudi izraz državljanski (temeljni) dohodek, tako mu pravijo aktivisti npr. v Argentini in velikokrat pri nas, ki že v imenu poudari izplačevanje temeljnega dohodka državljanom, ne pa tudi ostalim prebivalcem. Popolna univerzalnost izplačevanja namreč odpira praktične dileme o posledičnih migracijskih pritiskih in finančni izvedljivosti.

1.2 Zgodovina in razvoj ideje

Avtorji so v različnih obdobjih zgodovine prispevali predloge, ideje in razprave, ki jih lahko povežemo z idejo temeljnega dohodka. Pravica do zagotovljenega preživetja, do skupne lastnine, odgovornost skupnosti do posameznikov so jih spodbujale k iskanju novih, boljših, pravičnejših družbenih sistemov.

V začetku **16. stoletja**, ko so se začeli humanisti ukvarjati z idejo družbene odgovornosti do revnih, se je pojavil **predlog minimalnega dohodka**. Thomas More je leta 1516 v knjigi *Utopija* zapisal, da bi bilo potrebno vsem revnim zagotoviti sredstva za preživetje, saj je »preprečevanje kraje bolj učinkovito kot boj s kradljivci« (Basic Income Earth Network, 2010a).

V **18. stoletju** je politični aktivist Marquis de Condorcet, med čakanjem na smrtno obsodbo, na kratko opisal predlog sistema socialne varnosti, ta zapis pa naj bi stoletje kasneje navdihnil Otta von Bismarcka pri njegovih začetkih države blaginje (Basic Income Earth Network, 2010a). Kot avtorja prvega izdelanega **predloga nepogojenega izplačila** pa upoštevamo Thomasa Paina, ki v svojem delu *Agrarian Justice* (1797) razpravlja o pravici do skupnega lastništva zemlje in iz tega izhajajoče pravice do delne kompenzacije razlaščenim (Van Parijs, 1992). V delu zapiše: »V zagovarjanju primera razlaščenih, je pravica, in ne miloščina, ki jo predlagam. ... Da se ustanovi državni sklad, iz katerega bo vsaki osebi, ki dopolni 21 let, izplačan znesek v vrednosti 15 britanskih funtov, kot delno nadomestilo za izgubo njegove ali njene naravne dediščine [...] Plačila naj bodo, kot predlagano, izplačana vsakomur, tako bogatemu kot revnemu« (v Raventos, 2007, str. 14).

V **19. stoletju** se ideji zagotovljenega minimalnega dohodka in nepogojenega izplačila združita in pojavijo se neposredne povezave z **zamisljivo univerzalnega temeljnega dohodka** (Basic Income Earth Network, 2010a). Takrat npr. Charles Fourier, utopični socialist, zagovarja nadomestilo za vse, ki zaradi kršitve pravice skupne lastnine do narave ne morejo poskrbeti za svoje potrebe (Van Parijs, 1992). Kot najodmevnejšega avtorja in nedvoumnega predlagatelja

³ To poimenovanje sem zasledila predvsem v slovenski literaturi, v angleščini je najbolj pogosto omenjen le *basic income*, temeljni dohodek.

⁴ Predlogi »zagotovljenega temeljnega dohodka« (ang. *BIG - basic income guarantee*) zajemajo vse sheme, ki se zavzemajo za zagotovljen dohodek za vse ljudi. Sem spada npr. tudi predlog negativne dohodnine (U.S. Basic Income Guarantee Network, 2010a).

temeljnega dohodka pa štejemo britanskega filozofa Johna Stuarta Milla. V *Načelih politične ekonomije* (1848) je zapisal: »Pri razdelitvi se vsakemu članu skupnosti, naj bo delazmožen ali ne, najprej dodeli nek minimum za preživetje. Ostanek proizvoda pa se po vnaprej določenih razmerjih razdeli med tri sestavine: delo, kapital in talent« (v Van Parijs, 2004, str. 22).

Skozi celotno **20. stoletje** se zamisel o UTD pojavlja pod različnimi oznakami, npr. kot »državni bon«, »družbena dividenda«, »državljska plača«, »državljski dohodek«, »univerzalni dodatek«, »temeljni dohodek« (Van Parijs, 2004). Zdi se, da je navdihnili tudi sorodne predloge, kot je predlog »negativne dohodnine« ekonomista Milтона Friedmana. V ZDA je 1967 Nobelov nagrajenec James Tobin objavil prvi strokovni članek na temo zjamčenega dohodka in leto kasneje z več tisoč ekonomisti podpisal peticijo za njegovo uvedbo (Korošec, 2010). Georg McGovern je v svoji predsedniški kampanji 1972 zagovarjal neke vrste UTD, takrat imenovan ljudska dotacija (Van Parijs, 2004). Po neuspelem poskusu in z zmago protikandidata Richarda Nixona pa je ideja za nekaj časa potonila v pozabo (Korošec, 2010).

Zares politično aktualna je zamisel postala od poznih sedemdesetih let dalje, sprva predvsem v evropskem prostoru (Van Parijs, 2004). Leta 1986 je bila v Evropi prva mednarodna konferenca na temo temeljnega dohodka, v okviru katere je bilo ustanovljeno združenje BIEN, ki se posveča ideji UTD in je od takrat organiziralo več kongresov (Basic Income Earth Network, 2010b). Sprva je bil BIEN akronim za *Basic Income European Network*, zaradi svetovnega zanimanja pa se je leta 2004 preimenoval v *Basic Income Earth Network* (Basic Income Earth Network, 2010b). Predsednik združenja in tudi eden od ustanoviteljev je Philippe Van Parijs, belgijski filozof in politični ekonomist, poznan kot najodmevnejši zagovornik UTD v svetu (Basic Income Earth Network, 2010b).

Leta 1982 so prvi in do zdaj edini primer univerzalnega dohodka uvedli na **Aljaski** in sicer na podlagi skupne pravice do zemlje in njenih naravnih virov. V obliki letne dividende je izplačan vsakemu prebivalcu Aljaske iz sklada, ki se financira na podlagi državnih dohodkov od nafte (Raventos, 2007). Dividenda je leta 2009 znašala 1305 USD, leto pred tem pa kar 3269 USD na prebivalca (Basic Income Earth Network, 2009, str. 7).

Danes je idejo UTD v svoje uradne strankarske programe vključilo kar nekaj evropskih političnih strank (npr. na Finskem, Nizozemskem). Na Nizozemskem so bili že dvakrat blizu sprejetju ukrepa (Van Parijs v Trampuš, 2007). Gibanja so se iz Evrope razširila tudi v Afriko, ZDA in v Južno Ameriko (Raventos, 2007). V Braziliji je bil predlog uvajalne faze uradno potrjen leta 2004⁵ (Lewis, Pressman & Widerquist, 2005). V letu 2008 so v Namibiji izvedli prvo pilotsko

⁵ Brazilski borec za temeljni dohodek je senator Eduardo Suplicy, član Brazilske delavske stranke. Čeprav je predlog leta 2004 uradno potrdil predsednik Lula da Silva, je vlada deležna mnogih kritik, da v tej smeri ni nič bistvenega naredila (Basic income in Brazil, 2010). Poleg tega so zaradi postopnosti uvajanja določili začetna izplačila le za najrevnejše družine, kar je predlog UTD pravzaprav spremenilo v »velikodušen zakon socialne pomoči« (Van Parijs v Trampuš, 2007)

študijo o uvedbi temeljnega dohodka⁶. UTD naj bi, morda še v letu 2010, uvedli v Iranu (U.S. Basic Income Guarantee Network, 2010b).

V **Sloveniji** je dr. Veljko Rus leta 1990 v svoji knjigi *Socialna država in država blaginje* predlagal uvedbo UTD, ki ga sam imenuje »minimalni dohodek«, dobili pa naj bi ga vsi polnoletni državljani v višini ene tretjine povprečnega osebnega dohodka (Korošec, 2010). V zadnjih letih se tudi pri nas pojavlja več razprav o UTD, vendar je po mnenju mnogih teh premalo, obenem pa potekajo večinoma med somišljeniki. *Gibanje za pravičnost in razvoj* in društvo za razvoj humanistike, t.i. *Zofijini ljubimci*, se pri nas zavzemata, da se ideja uvrsti med resne politične diskusije. Dr. Jože Mencinger je v sklopu predlogov 9 protikriznih ukrepov za Slovenijo pod točko 7 navedel uvedbo temeljnega državlanskega dohodka v višini 200 evrov (Kotnik: Studio City, 2009). Konkretni predlog uvedbe UTD sta v Sloveniji prispevala tudi Uroš Boltin in marca 2010 dr. Valerija Korošec. UTD v višini 500 evrov mesečno je kot možnost za prihodnost omenil tudi finančni minister, dr. Franc Križanič (Dernovšek, 2009).

2 ARGUMENTI ZA VPELJAVO UTD

V današnjem svetu smo priča mnogim in velikim spremembam: demografskim, tehnološkim, gospodarskim, ekološkim; medtem pa ukrepi (socialne) države ostajajo bolj ali manj enaki. V času globalne in lokalne krize se bolj pogosto postavlja pod vprašaj učinkovitost zdajšnjih družbenih in ekonomskih sistemov.

Število prebivalstva narašča in življenska doba je vse daljša. Tehnološki razvoj manjša število delovnih mest in gospodarska rast je možna brez zaposlovanja novih delavcev (ang. *jobless growth*) (Boljka, 2004). Vse več je brezposlenih in odvisnih od pomoči države (Boljka, 2004). Tehnologija ustvarja potrebo predvsem po visoko usposobljenih delavcih, viša njihove nagrade, ogroža pa nizkokvalificirane delavce. Glavni dejavnik ekonomske neenakosti je prav naraščajoče neskladje med zaslužki visoko izobraženih in usposobljenih ter na drugi strani nekvalificiranih, neizobraženih delavcev (Samuelson & Nordhaus, 2002). Od ekonomske rasti so tako pridobili v večji meri bogati kot revni (OECD, 2008).

⁶ Na izbranem območju Namibije so januarja 2008 vsem tamkajšnjim prebivalcem, registriranim do jan. 2007, začeli izplačevati 100 NAD (namibski dolar) mesečno. Po letu dni so bili rezultati zelo spodbudni. Prebivalci so pokazali veliko samoinicijative in organiziranosti; npr. sklicali so komite, ki je svetoval ljudem, kako naj pametno porabijo dohodek. Močno je padel obseg revščine in otroške podhranjenosti. Povečala se je ekonomska aktivnost in veliko je bilo novega samozaposlovanja (peka kruha, izdelovanje opek, šivanje oblek ipd.). Zaradi večje kupne moči prebivalcev je bil ustanovljen nov lokalni market in zaradi boljšega dostopa do zdravstva so narasli dobički tamkajšnje bolnice. Vpisi v šolo so se povečali za 42%, izostanki od pouka pa so padli skoraj na 0%. Kriminal je padel za 42%. Negativna posledica uvedbe je bila množična migracija v tamkajšnji predel, kar dokazuje, da ukrepa ni dobro uvesti le na določenem območju. Migrantje so prišli, čeprav do dohodka niso bili upravičeni (Basic Income Grant Coalition, 2009).

Države poskušajo zaščititi ljudi pred revščino in brezposelnostjo, vendar klasična socialna država s svojimi prerazdelitvami velikokrat pasivizira ljudi (Jaklič, 2009). Kljub visokim socialnim izdatkom se število revnih⁷ povečuje. Na meji revščine je leta 2008 v Evropski uniji živelo 17% populacije (Eurostat, 2010). Učinkovitost socialnih sistemov zadnjih 10 let pada (OECD, 2008). "Poskus, da zakrpamo luknje v dohodkovni razdelitvi samo preko večjega socialnega trošenja, je kot zdravljenje simptome in ne bolezni" je rekel glavni sekretar OECD (OECD, 2008). Revščina pa ni le usoda brezposelnih, pod mejo revščine živi tudi veliko ljudi, ki dela. Revni delavci so poznan problem v ZDA, vendar so vedno bolj pogost pojav tudi v EU (Raventos, 2007). Leta 2005 so predstavljali revni delavci 3.6% EU populacije (Medialdea and Alvarez v Raventos, 2007).

Težnja k vse večji gospodarski rasti je vprašljiva tudi zaradi onesnaževanja okolja. Pritiski na okolje naraščajo po 5% stopnji, svetovno gospodarstvo pa narašča po 1 do 3 % letno (Radej, 2004).

Vse to samo po sebi kliče po spremembah. Zagovorniki UTD trdijo, da prav ta ideja ponuja novo, ustrezno rešitev za današnje potrebe gospodarstva in ljudi. V nadaljevanju predstavljam glavne argumente za vpeljavo UTD. Povzela sem jih v naslednje sklope: UTD kot nov sistem socialne zaščite, UTD in trg dela, UTD in ekonomska dejavnost in UTD in moralni argumenti.

2.1 UTD kot nov sistem socialne zaščite

Ena največjih prednosti UTD je uspešen in hkratni boj proti revščini in brezposelnosti, pravi Van Parijs (Trampuš, 2007). Zdajšnji sistemi socialne pomoči se spopadajo z revščino, vendar ob tem ustvarjajo odvisnost posameznikov, da so demotivirani za iskanje dela. Zaposlitev za nekatere predstavlja preveliko tveganje, včasih pa je socialna pomoč bolj racionalna odločitev kot delo.

Temeljni dohodek **odpravi največjo težavo zdajšnjih sistemov – začaran krog revščine in past brezposelnosti**⁸, poudarjajo zagovorniki (Walter, 1989; Raventos, 2007; Van Parijs 2004, idr.) To je sistem, v katerem je nekdo, ki prejema denarno socialno pomoč in je zato dodatno upravičen še npr. do kritega osnovnega zdravstvenega zavarovanja, zastonj vrta, subvencionirane prehrane prevoza, najemnine ipd., v skupnem seštevku dohodkov lahko celo na boljšem kot tisti, ki dela za minimalno ali nizko plačo, razlaga dr. Koroščeva (2009). Če pa

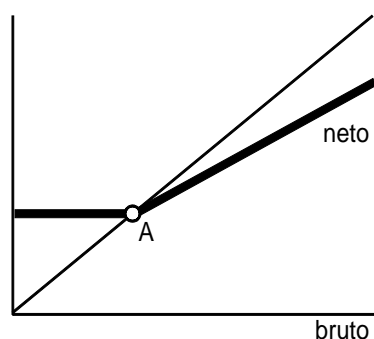
⁷ Ko govorimo o **revščini**, je pomembno ločiti med absolutno in relativno revščino. Absolutna se nanaša na nezadosten dohodek za vzdrževanje potrošnje, potrebne za preživetje (Samuelson & Nordhaus, 2002). Vendar danes večinoma govorimo o konceptu relativne revščine, ki je v EU opredeljena kot 60% mediane nacionalnega dohodka na ekvivalentnega odraslega (Eurostat, 2010). S tem pa revščina odraža dohodkovno porazdelitev v neki družbi, zato moramo pojem tehtati previdno.

⁸ Pojem **začaranega kroga revščine in brezposelnosti** (ang. *poverty and unemployment trap*) se velikokrat uporablja kot isti pojem, saj se oba nanašata na past zdajšnjih sistemov socialne pomoči (ang. *welfare trap*). Bolj specifično pa se začaran krog revščine nanaša na »obdavčitev« dodatnih zaslužkov, ki so tako visoke, da demotivirajo za delo. Past brezposelnosti pomeni, da je razlika v neto dohodku med slabo plačanim delom in med ugodnostmi premajhna, da bi odtehtala stroške dela (Wikipedia, 2010 – Welfare trap).

sam nekaj zasluži, opravlja začasno ali slabo plačano delo, pa to pomoč lahko, vsaj deloma, izgubi, pravi avtorica.

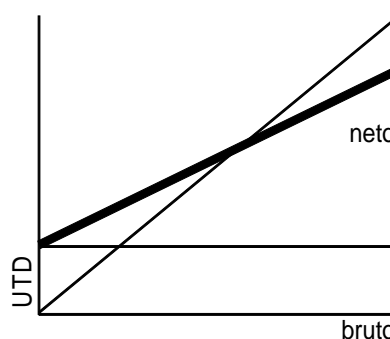
Spodaj je prikazana poenostavljena slika pasti zdajšnjih socialnih sistemov in kako naj bi UTD to odpravil. Zdajšnji sistem izplačuje »radodarne« podpore, nato pa »obdavči« zaslužke nad temi (Samuelson & Nordhaus, 2002). Mejna davčna stopnja od zaslužkov⁹ je včasih blizu ali celo višja od 100 odstotkov (Samuelson & Nordhaus, 2002), kar pomeni, da neto zaslužki ne rastejo nujno, ko zraste bruto zaslužek (glej Sliko 1). Tak sistem ne motivira k iskanju dela, pač pa spodbuja posameznike, da skrivajo svoje morebitne stranske zaslužke. UTD bi na drugi strani predstavljal osnovo, h kateri bi se vsak dodaten dohodek prištel (glej Sliko 2), zato bi se ljudem vedno bolj splačalo delati kot ne, pravijo zagovorniki (Raventos, 2007).

Slika 1: Past socialnih sistemov

Vir: P. Van Parijs, *Competing Justifications of Basic Income*, 1992, str. 5.

Slika 2: UTD brez pasti socialnih sistemov

Vir: P. Van Parijs, *Competing Justifications of Basic Income*, 1992, str. 5.

Strah pred izgubo pomoči pa ne izvira le iz racionalnih koristi, ampak velikokrat tudi iz strahu pred negotovostjo. Negotovost zaposlitve in administrativne zamude za ponovno vzpostavitev socialne pomoči pogosto pomenijo grožnjo posameznikovi socialni varnosti. Zato raje vztraja na rednih in »zanesljivih« socialnih prejemkih (Van Parijs, 2004).

Pri UTD teh bojzani ni, ker se ob zaposlitvi ne prekine, zato ljudje izgubijo zadržke pred vstopanjem na trg dela (Pribac, 2009). Strahu pred izgubo pomoči ni, zato dodatnih dohodkov ljudem ni potrebno skrivati. V določeni meri zato **preprečuje tudi delo na črno in utajo davkov** (Dore, 2004). V Veliki Britaniji naj bi po grobih ocenah zaradi tovrstnih goljufij včasih prišlo do alarmantnih števil, pravi Dore (2004).

Zdajšnji sistemi tudi ne dosežejo vseh pomoči potrebnih, zaradi nezadostnih informacij ali birokratskih ovir (Raventos, 2007). Ker je nekje treba postaviti mejo, je včasih med prejemniki in tistimi, ki do pomoči niso upravičeni, le nekaj evrov razlike (Korošec, 2010). V primeru **UTD ne bi prišlo do krivice izbiranja in ne do težav s pokritostjo**, saj vsem zagotovi redno izplačilo.

⁹ **Mejna davčna stopnja** zaslužka pove, kolikšen znesek socialne pomoči izgubimo za vsako dodatno zaslužno denarno enoto.

V zdajšnjih sistemih je potrebno dokazovanje upravičenosti za socialno pomoč, to pa do neke mere vodi v stigmatizacijo in poniževanje (npr. Pribac, 2009). Dore (2004) pravi, da je problem dostojanstva prav tako resen vidik brezposlenosti kot revščina sama. Stigma je tudi vzrok, da nekateri ne uveljavljajo svojih pravic, saj je nedelo dojeta kot lastna nezmožnost (Pribac, 2009). UTD **ne stigmatizira in ne diskriminira**, saj pomoč spremeni v univerzalno pravico (Dragoš, 2010).

Ker je UTD izplačan vsem, doseže vse, ki pomoč potrebujejo in nudi boljše možnosti za zaposlitev¹⁰. Zato bi bil **uspešnejši v boju z (absolutno) revščino** (Raventos, 2007). Boj proti revščini pa je tudi boj proti drugim družbenim anomalijam, kot so nasilje v družini, alkoholizem, kriminal, poudarja dr. Koroščeva (2010).

Pomembna sistemska prednost, ki jo prinese univerzalnost oz. brezpogojnost sistema UTD, je tudi enostavnost. Temeljni dohodek bi odpravil zapleteno preverjanje sredstev, kar pomeni manjše stroške za državo oz. davkoplačevalce, pravi npr. Atkinson (1995). »Trenutno nas v Britaniji stane 5 centov, da izplačamo 1 funt pomoči« je zapisal že Walter (1989). Včasih naj bi administrativni stroški določenih programov pomoči celo preseglji vsoto izplačanih transferjev (Raventos, 2007). UTD pa je izplačan vsem in ne zahteva ocenjevanja in preverjanja, zato bi v veliki meri **zmanjšal administrativne stroške**¹¹. Zaradi enostavnosti je sistem UTD tudi **transparenten**, kar pomeni manj možnosti za izkoriščanje in daje večji občutek poštenosti (npr. Korošec, 2010; Dragoš, 2004, idr.).

Slovenija spada med države, ki dobro skrbijo za blaginjo svojih ljudi; po mednarodnih kazalcih je Slovenija po tveganju revščine med najnižjimi v Evropi (Korošec, 2010). V poročilu Eurostat (2010) za leto 2008, se je Slovenija skupaj z Dansko, Nemčijo, Avstrijo in Švedsko uvrstila med države z najnižjo stopnjo tveganja revščine (12%). Povprečje EU je znašalo med 16% in 17%.

Analize našega socialnega sistema pa vseeno kažejo na njegove sistemske pomanjkljivosti. Tominšek in Kopinšek (2009) sta v svojem raziskovalnem delu ugotovila, da je slovenski socialni sistem zapleten, veliko ljudi svojih pravic ne pozna, zaradi neenotnega informacijskega sistema se pomoči velikokrat prekrivajo ali omogočajo izkoriščanje. Sistem je zapleten, saj so za različna področja socialne zaščite pristojna različna ministrstva¹², za razdeljevanje teh sredstev pa nepovezane institucije.

¹⁰ Poleg odprave pasti odvisnosti naj bi pomagal tudi v boju s strukturno brezposelnostjo, kar predstavim v sklopu o trgu dela.

¹¹ Kakšni bi bili dejanski prihranki, je povezano s tem, kakšne spremembe bi UTD pomenil za obstoječ socialni sistem. To je odvisno od višine izplačila UTD, saj je pomembno, da ogroženim stanja ne poslabšamo. Ponavadi se za začetek uvedbe UTD govori o manjših zneskih, kar pomeni, da se vsaj deloma obdrži sedanji sistem transferov. Dolgoročno pa bi UTD predvidoma nadomestil celoten socialni sistem.

¹² Za različna področja socialne zaščite so v Sloveniji pristojna različna ministrstva. Najobsežnejši del področij spada pod pristojnost Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, poleg tega pa so za posamezna področja pristojna

Na potrebne sistemske spremembe opozarja tudi analiza sistema socialne zaščite, ki so jo za Slovenijo izvedli švedski strokovnjaki. Ugotovili so, »da je slovenski sistem socialnih dajatev zapleten in zahteva veliko administracije /.../ Poleg tega se administracija odvija znotraj razdrobljene institucionalne strukture z malo povezanosti med različnimi udeleženi ministristvi in ustanovami. Sistem ni prijazen do uporabnika in ima lahko celo stigmatizirajoče učinke na stranke« (Analiza transferjev s področja socialne zaščite, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve v Dragoš, 2004).

Tudi Koroščeva (2010) je izpostavila težave našega sistema, k temu pa dodaja še težave zaradi slabih premoženjskih statistik v Sloveniji (npr. nekončana evidenca nepremičninskega premoženja), ki onemogočajo zanesljivo določitev posameznikovega premoženja in tako neupravičeno izkoriščanje sistema denarne socialne pomoči¹³ (Korošec, 2010, str. 9).

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve sicer pripravlja sklop socialnih reform, ki naj bi izboljšale in poenostavile zdajšnji sistem socialne pomoči. Avgusta 2010 sta začela veljati dva nova zakona, ki naj bi rešila del težav. Zakon o socialnovarstvenih prejemkih določa nove zneske denarne socialne pomoči in naj bi v večji stimuliral delovno aktivnost. Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev pa vzpostavlja centralne evidence na obravnavanem področju, kar naj bi omogočilo večjo preglednost in preprečilo zlorabe sistema (Slovenska tiskovna agencija, 2010c).

2.2 UTD in trg dela

»Ekonomska rast ni več indikator ustvarjanja novih delovnih mest, tako kot tudi ustvarjanje novih delovnih mest ni več indikator zaposlovanja, zaposlovanje pa ni več indikator dohodka in varnega statusa.«

Ulrich Beck, 1999 (v Boljka, 2004)

Z gornjim stavkom je avtor želel opozoriti na nove in drugačne gospodarske razmere v sodobnem svetu ter na nujnost prilagoditev tem spremembam. Tehnološki napredek, ki prinaša vse večjo avtomatizacijo in racionalizacijo poslovanja, odpravlja delovna mesta. Boj z množično brezposelnostjo¹⁴ je vedno težji in doseganje večje gospodarske rasti težko izvedljivo. Družbene spremembe kot globalizacija, širjenje informacijske tehnologije in prehod k storitveni proizvodnji ustvarjajo nove ekonomske pogoje, ki zahtevajo vse večjo prilagodljivost podjetij in njihovih zaposlenih. Večja je potreba po fleksibilnosti, več je povpraševanja po kratkotrajnih

še Ministrstvo za zdravje, Ministrstvo za okolje, prostor in energijo (sedaj le Ministrstvo za okolje in prostor, o.p.) ter Ministrstvo za šolstvo, šport in znanost (Tominšek & Kopinšek, 2009).

¹³ V sedanjem sistemu RS je do denarne socialne pomoči upravičen vsak državljan ali stalni prebivalec, ki si dohodka ne more zagotoviti sam s svojim delom, z dohodka iz premoženja ali s pomočjo tistih, ki so ga dolžni preživljati (Korošec, 2010).

¹⁴ **Brezposelnost** predstavlja delež prebivalstva v delovni sili (sestavljajo jo brezposelni in zaposleni), ki ni zaposlen, vendar delo dejavno išče ali čaka, da se bo na delo vrnil. Ne vključuje ljudi, ki ostajajo doma, so upokojeni, bolni ali dela preprosto ne iščejo. (Samuelson & Nordhaus, 2002, str. 563)

delovnih razmerjih in ostalih oblikah prekernih zaposlitev¹⁵. UTD naj bi po mnenju zagovornikov omogočal potrebno prilagoditev spremembam, pri tem pa ne ogrozil blaginje ljudi. Kot pravi dr. Koroščeva (2010) pomeni UTD **socialno vzdržen prehod** v novo, postmoderno družbo.

V času, ko je visoka brezposelnost bolj ali manj trajen pojav, eksistenčna¹⁶ varnost ljudi ne sme biti več odvisna samo od redne zaposlitve za nedoločen čas, opozarja avtorica. Standardnih oblik zaposlitev je vedno manj in zato se delo ne sme več dojemati kot edini vir pravic. Sedanja socialna država pa je vezana na koncept »industrijskega« delavca, zaposlenega za nedoločen čas, zato ne deluje več ustrezno in pušča ljudi pogosto nezaščitene (Korošec, 2010).

UTD bi ljudem nudil zanesljivo podporo v teh negotovih časih, poudarjajo zagovorniki (npr. Van Parijs, 2004). Vendar glavna prednost UTD v boju z brezposelnostjo ni le v obliki zanesljivejše podpore, ampak naj bi **omogočal bolj fleksibilen trg dela, nižje stroške dela in posledično večjo uravnoteženost med ponudbo in povpraševanjem**.

UTD naj bi predstavljal učinkovit sistem socialne varnosti, ki ga fleksibilen trg potrebuje. Kako pomembna je ustrezna socialna mreža za uspešno delovanje prilagodljivega trga, nam kaže npr. primer Danske. Njihov trg delovne sile je izredno mobilni; v vzorcu OECD¹⁷ držav lahko lažje kot na Danskem delodajalci odpušijo le še na Irskem in v Švici (Jaklič, 2009, str.27). Vendar v kombinaciji z visoko razvitim sistemom socialne varnosti in aktivne politike zaposlovanja dosegajo zavidljivo nizko stopnjo brezposlenosti in visoko gospodarsko uspešnost (Rezar, 2007). Prilagodljiv trg dela, ki je podprt z učinkovitim sistemom socialne varnosti, imenujemo **sistem varne prožnosti (ang. flexicurity)** (Jaklič, 2009). UTD bi lahko predstavljal ta sistem pravijo zagovorniki (Korošec, 2010 idr.).

Potreba po vse večji fleksibilnosti na trgu dela¹⁸ ustvarja tudi potrebo po novih oblikah zaposlitev. V sedanji ekonomiji ima skoraj 30% delavcev nestandardno zaposlitev; večina teh ne izpolnjuje pogojev za pokojninsko zavarovanje in v obdobjih brezposlenosti ne prejema nadomestil, opozarja McFate (2004). V UTD sistemu pa bi delavčeva socialna varnost deloma slonela na UTD, zato ne bi bil popolnoma odvisen od polne zaposlenosti. Nove oblike zaposlitev bi bile tako bolj socialno sprejemljive, pravijo zagovorniki (Mcfate, 2004; Dragoš, 2010 idr.). UTD je tako koristen tudi za delodajalce, saj jih razmere na trgu »silijo« v sprejetje ukrepov, kot je

¹⁵ **Prekerne oblike zaposlitev** se nanašajo na atipične oblike delovnih razmerij, kot so občasne zaposlitve, delo za določen čas, delo na poziv, delo od doma ipd.

¹⁶ Na tem mestu je potrebno opozoriti, da sama definicija UTD ne opredeljuje višine izplačila, kar tudi ostaja eno od glavnih odprtih vprašanj. Vendar se večina strinja (tudi dr. Valerija Korošec), da bi moral UTD zadostovati vsaj za golo preživetje, če bi želel prinesiti vse kar obljublja.

¹⁷ **OECD**, akronim za Organization for economic co-operation and development, je gospodarsko združenje ekonomsko najrazvitejših držav za ekonomsko sodelovanje in skupno iskanje rešitev za sodobna gospodarska vprašanja. 21. julija 2010 je bila med OECD države uradno sprejeta tudi Slovenija (OECD, 2010).

¹⁸ **Fleksibilnost trga dela** se v grobem nanaša na idejo, da na trgu dela obstajajo mehanizmi oz. pogoji, ki omogočajo hitro prilagajanje cen dela oz. količine dela spremembam, zahtevam v gospodarstvu (Rezar, 2007).

nižanje stroškov dela in potrebo po fleksibilnosti zaposlovanja. Sedaj jih ovira zakonodaja in odpor delavcev, ki se zaradi negotovosti upirajo tovrstnim spremembam. Ob UTD bi lahko sprejeli tovrstne ukrepe, ne da bi delavce potisnili v nemogoč položaj, razlaga Van Parijs (2004).

Ker UTD zmanjša pritisk na iskanje rednih oblik dela, posamezniku omogoča, da (prostovoljno) skrajša svoj delovni čas ali npr. naredi kratek premor med dvema zaposlitvama (Van Parijs, 2004; Raventos, 2007). Verjetno bi se ob prejemanju UTD nekateri (deloma) umaknili s trga dela, kar bi po mnenju zagovornikov pripeljalo do večje prerazporeditve obstoječega dela. Da je redna zaposlitev »privilegij« in da bi se morala obstoječa količina dela razdeliti med več ljudi, ni nova ideja, vendar je pod današnjimi pogoji neizvedljiva, pravi Van Parijs (2004). Če bi nižali stroške dela, bi to pomenilo ustvarjanje dodatnega pomanjkanja, manjšo motivacijo za delo in na kocu zadušeno ponudbo dela, trdi avtor. Zahtevati, da dodatne stroške dela krijejo podjetja, pa je prav tako neizvedljivo in pomeni še večje stremenje k mehanizaciji. Prestrukturiranje organizacije dela in odpiranje večjega števila delovnih mest s krajšim delovnim časom so uspešno izpeljali na Nizozemskem (»nizozemski čudež«), vendar so spremembe spremljale ustrezne subvencije, kot so univerzalni otroški dodatek, univerzalna pokojnina, univerzalno zdravstvo ipd. (Van Parijs, 2004). UTD bi deloval kot ustrezna subvencija in na ta način vsaj deloma zmanjšal brezposlenost, se strinjajo tudi ostali (Korošec, 2010; Boltin, 2008b).

Čeprav bi se problem brezposelnosti kot rečeno delno rešil s prostovoljno odločitvijo nekaterih za umik s trga dela, pa bi bila še večja pridobitev povečano povpraševanje po (cenejši) delovni sili, pravi Boltin (2005b). Po njegovem mnenju bi UTD dolgoročno omogočal **znižanje splošne ravni (bruto) plač in večjo uravnovešenost ponudbe in povpraševanja**. Zdajšnja težava prerazdelilnih programov je v tem, pravi, da socialno korekcijo opravljajo preko trga, namesto izven njega, od koder izvirajo problemi kot je brezposelnost, pravi Boltin. Država želi z vmešavanjem na trg dela (kolektivne pogodbe ipd.) zaščititi blaginjo ljudi, vendar pri tem obremenjuje ceno dela in s tem fleksibilnost in uravnovešenost trga. Država mora poskrbeti za sprejemljiv življenjski standard ljudi, pri tem pa življenjskega standarda ne smemo enačiti s plačo. Plača je tržna cena dela, njena vloga je uravnovešenje ponudbe in povpraševanja. Če je premajhna, moramo k njej nekaj dodati. Za to bi poskrbel UTD, ki bi se, kot predlaga Boltin, čez čas začel prilagajati gibanju plač¹⁹. Gospodarstvo bi tako na dolgi rok razbremenili stroškov dela in v primeru potrebe po dodatnih finančnih virih za financiranje UTD povečali druge davčne obremenitve za gospodarstvo (npr. DDV). Glavni cilj ni skupna razbremenitev gospodarstva, a če je to ob enakem strošku bolj fleksibilno, je še vedno na boljšem, pravi Boltin (lastni viri).

UTD bi privedel do splošnega znižanja ravni plač, vendar se ne bi znižale vse enako, dodaja Boltin (2008a). Pri poklicih, kjer je ponudba že sedaj premajhna (npr. medicina), v visoko

¹⁹Če bi plače padle, bi to prineslo manjše stroške dela za gospodarstvo (upoštevamo povprečno obremenitev gospodarstva) in v tem primeru bi lahko dvignili davke. To pomeni tudi višji UTD, s čimer bi preprečili padec standarda in obratno. Tako tudi lenoba dobi tržno vrednost – če je povpraševanje po delu manjše, bo trg nagradil tistega, ki se umakne in pusti delo tistemu, ki ga bolj potrebuje (UTD kot »borzna vrednost« lenobe) (Boltin, 2005b).

zahtevnih poklicih in kjer imajo delavci dobro pogajalsko moč, velikih sprememb ni pričakovati. Padec plač bi bil bolj izrazit v suficitarnih poklicih, manj pa deficitarnih²⁰, pravi avtor (Boltin, 2008a). Ta razlika bi skupaj z večjo mobilnostjo reševala tudi sam problem deficitarnih poklicev. Tisti bolj fleksibilni in z motivacijo po prekvalifikaciji bi se zanjo lažje odločili, manj fleksibilnim pa bi (ob nižji plači) ostala tista delovna mesta, ki bi jih prilagodljivejši izpraznili (Boltin, 2008a).

Boltin (2005a) in Atkinson (1995) menita, da bi UTD omogočil tudi uvedbo enotne davčne stopnje oz. linearne obdavčitve²¹, ki bi gospodarstvu prinesla določene pozitivne učinke (kot npr. poenostavitev, sprostitev stroškov dela,...), vendar brez visoke socialne cene.

Tudi Dragoš (2010) poudarja potrebo po splošnem zmanjšanju stroškov delovne sile, s čimer bi omogočili hitrejšo zaposlovanje. UTD bi po njegovem omogočil, da bi sedanje plače redno zaposlenih sorazmerno zmanjšali za znesek UTD. Delovno intenzivne storitvene dejavnosti (starostno, otroško varstvo itd.), po katerih se vse več povprašuje, bi lahko postale cenejše in se hitreje razvijale. S tem bi spodbudili tudi razvoj novih delovnih mest v ekonomsko učinkovitih dejavnostih, navaja Dragoš (2010).

V Sloveniji je delovna sila ena izmed najmanj mobilnih; s povprečno 12 leti na zadnjem delovnem mestu nas v EU presegajo le še Belgijci (Jaklič, 2009, str. 256). Evropska komisija za ugotavljanje varne prožnosti je Slovenijo uvrstila v skupino s skromno razvitim modelom (Poročilo o razvoju 2009 v Korošec, 2010). Rigiden trg dela je eden naših največjih problemov, opozarja Jaklič (2009, str. 255). Poleg neustrezne socialne države in zakonodaje je krivo tudi to, da ljudje neustrezno razumevajo spremembe in se zaradi strahu pred izgubo službe oklepajo delovni mest (Jaklič, 2009, str. 255).

V zadnjih desetih letih se je v Sloveniji delež začasno zaposlenih več kot podvojil; leta 2008 je delež začasno zaposlenih med 15 in 24 leti znašal kar 66,7%, Slovenija pa je postala država, kjer je delež začasno zaposlenih mladih najvišji v EU (Socialni razgledi 2008 v Korošec, 2010, str.8).

Zanimivo za razpravo o UTD je tudi aktualno vprašanje študentskega dela v Sloveniji. Delodajalci veliko posegajo po fleksibilnem in cenejšem študentskem delu, študentje pa zaradi ugodnosti velikokrat podaljšujejo svoj status in sami sebi odjemajo potencialna delovna mesta po zaključku študija. Vlada je poskusila problem rešiti s predlogom *Zakona o malem delu*²², ki pa je

²⁰ **Deficitarni poklici** so poklici, za katere delavcev primanjkuje; pri **suficitarnih** je delavcev več od povpraševanja.

²¹ **Enotna davčna stopnja** pomeni, da vsi davkoplačevalci plačajo natanko enak delež davka na dohodek (Samuelson & Nordhaus, 2002).

²² Predlog Zakona o malem delu je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve predložilo v javno razpravo v letu 2010. Z zakonom bi se študentsko delo omejilo časovno (na 728 ur na leto oz. 14 ur tedensko) in z višino zaslužka (med 3,50 in 8 evrov bruto). Predlog povečuje obdavčitev tovrstnega dela (29,5-odstotno) in omejuje delež študentov na max 30% vseh redno zaposlenih. Priložnostna dela bi se štela v delovno dobo, opravljali pa bi ga lahko tudi brezposelni, upokojnenci in ostale neaktivne osebe (Slovenska tiskovna agencija, 2010b)

naletel na močan odpor in kritike, saj bi študente postavil v slab položaj in z omejitvami lahko deloval pretogo. Študentsko delo je danes edini popolnoma fleksibilen trg dela in predstavlja neloyalno konkurenco ostalim, opozarja Boltin (2008b). Z uvedbo UTD bi lahko ukinili posebne davčne olajšave za študente in s tem postavili ostale iskalce dela v enakopravnejši položaj, obenem pa ne preveč ogrozili študentov, pravi. UTD bi omogočil študij brez ali z manjšo delovno obremenitvijo in bi pozitivno vplival na tiste, ki status zavlačujejo le zaradi dela, dodaja.

2.3 UTD in ekonomska dejavnost

Kot pravi dr. Koroščeva (2009), ekonomisti velikokrat pozabijo na dejstvo, da za večjo podjetnost potrebuješ tudi večjo socialno varnost. Človek, ki živi v negotovosti in eksistenčnem strahu, razmišlja predvsem o preživetju in ni pripravljen sprejeti dodatnih tveganj (Korošec, 2010). UTD človeka v tem kontekstu razbremeni, občutek socialne varnosti pa je po mnenju zagovornikov predpogoj za aktivno in racionalno sodelovanje v družbi. Ko posameznik ni več eksistenčno odvisen od uspeha, se njegova **toleranca do (poslovnega) tveganja poveča** (Raventos, 2007). Več je prostora za kreativnost in podjetniško iniciativnost (Raventos, 2010). UTD bi izboljšal socialne pogoje gospodarske konkurenčnosti, dodaja Rothschild (2004).

Eksistenčni strah pogosto sili ljudi v sprejetje slabo plačanih, napornih, duhamornih del, ki slabo vplivajo na motivacijo in zadovoljstvo na delovnem mestu. Zaradi istega razloga se tudi bojijo zapustiti delovna mesta ali morda sprejeti delo, ki jih veseli, a jim to ne omogoča zadostnih sredstev za preživetje. Vse to se odraža v slabši produktivnosti in višjih stroških dela zaradi odsotnosti z dela ipd. (Van Parijs, 2004).

UTD zmanjša pritisk na posameznika, da izbere katerokoli delo pod kakršnimikoli pogoji. Omogoči mu, da naredi potrebno prekinitev med zaposlitvami in lažje poišče drugo ustrežnejše delo. Več svobode posameznika pri izbiri dela in na delovnem mestu pomeni kvalitetnejše delovno okolje, večjo avtonomnost, manj možnosti za mobing ipd. Vse to povečuje **motivacijo za delo**, aktivnost, iniciativnost ter kvaliteto dela (Korošec, 2010). Visoka motiviranost delavcev pa je odločilen dejavnik produktivnosti in uspešnosti podjetja (Pribac, 2009). Podjetja naj konkurenco gradijo na podlagi zadovoljne, konkurenčne delovne sile in ne na podlagi slabo plačane delovne sile (Korošec, 2009).

Ker UTD omogoča kratke premore med dvema zaposlitvama, ponuja več prostora za dodatno usposabljanje ipd. (Van Parijs, 2004). Mobilen trg dela in koncept vseživljenskega izobraževanja pa sta pomembno povezana. Dokaz zopet ponuja Danska, kjer je po podatkih raziskav več kot polovica vprašanih potrdila, da so bili v zadnjem letu udeleženi v vsaj enem od programov izobraževanja in usposabljanja, da se 30% podjetij uvršča med podjetja z visoko stopnjo učenja, in da spada 44% podjetij med učeča se podjetja (Rezar, 2007).

Kot že omenjeno, Jaklič (2009) poudarja, da je za uspešno delovanje fleksibilnega trga dela pomembno tudi ustrezno razumevanje sprememb med ljudmi, ki se začasnega odhoda s trga

dela ne smejo bati. Delavci na Danskem so kljub temu, da so slabo zaščiteni pred odpustitvijo, med najmanj zaskrbljenimi zaradi svoje prihodnosti in zaposlitve (Rezar, 2007).

Zaradi strahu pred izgubo službe se veliko ljudi oklepa delovnih mest, četudi z njimi niso zadovoljni. To vodi v splošno nezadovoljstvo delavcev in slabšo produktivnost (Jaklič, 2009).

V Sloveniji so tovrstni podatki zaskrbljujoči, saj » ... kar 37% Slovencev sovraži svojo službo. Slovenija ima najvišjo intenziteto dela in najvišje število odsotnosti zaradi bolezni...« (Poročilo o razvoju 2009 v Korošec, 2010, str.8). V letu 2008 je bilo po podatkih Zavoda za zdravstveno zavarovanje zaradi bolniškega staža lani izgubljenih več kot deset milijonov delovnih dni, kar naj bi slovensko družbo posredno stalo med 850 in 900 milijoni evrov, to je več kot 0,5% BDP-ja (Slovenska tiskovna agencija, 2010a).

Poročilo o razvoju 2009 (Korošec, 2010, str. 8) izpostavlja tudi problem skromne avtonomnosti zaposlenih pri delu in majhno uporabo sodobnih oblik skupinskega dela. Če se ponovno primerjamo s Skandinavci, so ti kljub podobni intenziteti dela na delovnem mestu s svojim delom veliko bolj zadovoljni (Jaklič, 2009).

2.4 UTD in moralni argumenti

Za marsikoga so moralni argumenti najpomembnejši za tehten razmislek o UTD. Najvidnejši zagovornik Philippe Van Parijs, UTD najbolj zagovarja na podlagi pravičnosti²³. Kot pravi, je UTD močno **orodje družbene pravičnosti**, saj bi z njim razdelili sredstva in s tem možnosti v korist teh, ki imajo sedaj najmanj in so zato najmanj svobodni (Van Parijs, 2004). UTD da ljudem več svobode pri izbiri načina življenja, lažje se odločajo za razporeditev svojega časa med plačano delo in dejavnosti kot so skrb za otroke, izobraževanje, prostovoljne dejavnosti.

Za marsikoga je pomembno tudi, da **UTD tudi ne diskriminira v tolikši meri med tipi dela**²⁴ (Raventos, 2007). Zdajšnji sistemi nagrajujejo in dojemajo kot pravo delo le delo na trgu. Smešno je, da isto delo dojemamo kot pravo ali nepravo na podlagi tega, ali zanj prejmemo plačilo, pravi Raventos (2007). Primer so gospodinjska dela in skrb za otroke, ki bi po ocenah znašala polovico do dve tretjini BDP, če bi bila ovrednotena na trgu (Raventos, 2007, str. 89).

Pomembna posledica uvedbe UTD bi bila tudi **manjša odvisnost delavcev** od delodajalcev (Korošec, 2010; Van Parijs, 2004 idr.). Govorimo o delavcih, ki so bili sedaj zaradi golega preživetja prisiljeni sprejeti delo pod kakršnimikoli pogoji. UTD bi jim omogočil, da taka dela zavrnejo oz. zahtevajo pravičnejše delovne pogoje. Za taka dela bi se v nasprotju z zelenimi plačila morala povečati (Raventos, 2007). Če bi bilo to ekonomsko res neizvedljivo, pa bi to

²³ Van Parijs spada med libertarce, ki pravičnost definirajo kot zagotavljanje dejanske svobode za vse; ta pa ni možna brez ustreznih materialnih sredstev. Zavzemajo se za večjo ekonomsko enakost ljudi in zaradi svojega radikalnejšega pogleda velikokrat naletijo na ugovore tudi med zagovorniki UTD.

²⁴ Raventos (2007) deli delo na tri vrste: plačano delo oz. službo, gospodinjsko in prostovoljno delo.

spodbujalo k iskanju tehnoloških rešitev za tovrstna dela. Raventos (2007) ob tem poudarja, da UTD ne izniči, ampak le omili moč delodajalcev. Ti še vedno narekujejo vsebino, obliko in pogoje dela in ohranjajo moč, a morajo ponuditi višje plačilo ali boljše delovne pogoje za najslabša delovna mesta, saj nihče ne bi bil več prisiljen sprejeti teh služb samo zaradi preživetja.

Zaradi tovrstnih argumentov je ideja UTD naletela tudi na kritike, da deluje proti kapitalizmu. Van Parijs je 1986 napisal članek na to temo in ga naslovil »Kapitalistična pot v komunizem« (ang. *Capitalist road to Communism*), vendar dojema UTD kot idejo, ki se dobro vključuje v zdajšnji kapitalizem (Van Parijs v Trampuš, 2007). Kapitalizem potrebuje sistem, kjer so delavci čim bolj produktivni; to pa bodo, če dobijo več možnosti za svobodno izbiro in delajo v okoljih, ki jih motivira, pravi Van Parijs (Trampuš, 2007). Tudi Boltin (2005b) meni, da UTD ni ovira kapitalizmu, prej obratno, saj tržne mehanizme celo razbremeni mnogih ovir sedanjega sistema.

UTD bi prinesel večjo moč tistim, ki so jih slabe razmere potisnile na rob družbe. Večja moč najšibkejših pa nosi po mnenju Rothschildove (2004) tudi obet politične narave. Reveži in drugače odvisni, npr. manjšine, so zaradi omejene moči ponavadi izključeni iz političnega življenja. Leta 1999 je bilo na predsedniških volitvah v ZDA 75% volivcev moškega spola (Rotschild, 2004). Bogati oz. tisti z največ moči lahko svoj vpliv uporabijo tudi za pridobitev politične moči v lastno korist, npr. z regulacijami, ki ustrezajo njihovim podjetjem, z vplivom na javno mnenje ipd.; UTD pa bi z opolnomočenjem²⁵ posameznikov dal več možnosti tudi drugim.

Zagovorniki posebej poudarjajo velik pomen UTD za izboljšanje položaja žensk. Npr. Raventos (2007), Van Parijs (2004) in Alstott (2004) navajajo, da revščina vse bolj narašča prav med ženskami²⁶, ki so zaradi predsodkov in spolne delitve dela še toliko bolj ekonomsko negotove. Zaradi tega so velikokrat odvisne od svojih, včasih slabih partnerjev in slabih služb, ob tem pa v največji meri nosijo še breme neplačanih oblik dela. Sedanje oblike pomoči so izplačane gospodinjstvu in dohodek ekonomsko nedejavnih pravzaprav izplačajo temu, ki dela (npr. preko davčne olajšave za vzdrževanega partnerja). UTD bi bil izplačan individualno in bi jim omogočil večjo neodvisnost, dal pa bi jim tudi več možnosti, da npr. ostanejo za daljše obdobje doma in skrbijo za otroke ali bi jim vsaj delno poplačal neplačane oblike dela, ki jih opravljajo.

Ideji UTD so v veliki meri naklonjene »zelene« stranke. UTD naj bi predstavljal drugačno strategijo obvladovanja brezposelnosti in sicer ne z gospodarsko rastjo, ampak z večjim številom (cenejših) delovnih mest, kar v večji meri sledi ideji trajnostnega razvoja. Poleg tega UTD dopušča več možnosti oz. časa za udejstvovanje v prostovoljnih dejavnostih, kot je npr. skrb za varovanje okolja.

²⁵ **Opolnomočenje** je izraz, ki se nanaša na povečanje duhovne, politične, družbene ali gospodarske moči posameznikov in skupnosti (Wikipedia, 2010 – empowerment).

²⁶ Zaradi vse večjega števila revnih žensk, med njimi so velikokrat matere samohranilke, se je pojavil pojem *feminizacija revščine* (Raventos, 2007).

3 UTD V PRIMERJAVI Z DRUGIMI PREDLOGI

Vzporedno z UTD se pojavljajo tudi drugi alternativni predlogi za reševanje socialnih vprašanj. Na tem mestu kratko povzemam, v čem zagovorniki vidijo prednost UTD tudi pred temi.

3.1 Družbena dividenda

UTD podoben predlog in edini, ki tudi predlaga popolno univerzalnost in nepogojenost izplačil, je predlog **družbene dividende**. Zadnjo različico sta izdelala Bruce Ackerman in Anne Alstott in ga predstavila v delu *The Stakeholders Society* leta 1999. Ideja je preoblikovana ideja Thomasa Paina iz 18. stol., ki se navezuje na pravico do »splošne dediščine«. Predlagata, da se vsakemu državljanu ob dopolnjenem enaindvajsetem letu izplača znesek v višini 80.000 dolarjev (Van Parijs, 2004). Znesek bi deloval kot nekakšen poslovni kredit, ki bi mladim omogočil uspešen vstop na trg dela. Vendar gre pri tej ideji za enoten prejemek in Van Parijs meni, da imajo manjša, vendar redna izplačila, veliko prednost. Predstavljajo stalen vir dohodkov, kar je pomembno v boju z najhujšo revščino, medtem ko pri velikem začetnem imetju obstaja možnost, da bi ga nepreudarno zapravili (Van Parijs, 2004).

3.2 Participacijski dohodek

Ideja **participacijskega dohodka**, predlog Anthonyja Atkinsona (1996) in drugih, poskuša rešiti vprašanje pravičnosti oz. družbene vzajemnosti pri UTD. V tem predlogu gre za to, da morajo posamezniki v zameno za prejemek opraviti družbeno koristno delo. To lahko poteka tudi v obliki prostovoljnega dela ali gospodinjanskega dela. Tako ima vsak možnost, da nekaj prispeva; če tega ne želi, se odreče tudi prejemku. Barry (2004) opozarja, da gre za navidez privlačen način, kako ohraniti prednosti UTD in hkrati rešiti vprašanje nezaslužkarjev; vendar se za idejo odpira »hud« scenarij birokratskega aparata, veliki stroški preverjanja in veliko prostora za prevare.

3.3 Negativna dohodnina

Kot dobra alternativa UTD se velikokrat pojavlja predlog **negativne dohodnine (ND)**. Tej ideji so bolj naklonjeni tudi ekonomisti. Gre za predlog ekonomista Milтона Friedmana in drugih, ki želi prav tako vsem zagotoviti nek temeljni dohodek, vendar v obliki vračljivega davčnega odbitka. Gre za to, da bi od davčne obveznosti vsakega gospodinjstva odšteli vsoto njihovih temeljnih dohodkov. Če je razlika pozitivna, bi morali plačati davek, če je negativna, bi jim država izplača določen znesek ali t.i. negativni davek. Z njim bi lahko dosegli zelo podobno dohodkovno prerazdelitev kot z UTD, obenem pa ne ustvarili stroškov z nepotrebni vnaprejšnjimi izplačili (tistim, ki bi jim zaradi zadostnih dohodkov UTD »vzeli nazaj« npr. z davki). ND tudi rešuje past odvisnosti oz. motivacije za delo v zdajšnjih sistemih, a Van Parijs (2004) vseeno poudari tri bistvene prednosti UTD:

- UTD je učinkovitejši v boju z revščino, saj je negativni davek pri ND izplačan šele po pregledu davčnih napovedi, zato bi najbolj revni medtem ostali brez dohodkov.

- UTD je uspešnejši v boju s pastjo brezposelnosti. Nemotiviranost za delo izhaja tudi iz strahu pred negotovostjo ali pred prekinitvijo dohodka, saj je potrebno čakati na ponovno vzpostavitev pomoči. Redna, vnaprejšnja izplačila se zopet bolje spopadajo s tem problemom.
- izplačevanje ND se veže na gospodinjstvo (če bi ga vpeljali v zdajšnji sistem, kjer se davčne napovedi obravnavajo v okviru gospodinjstva). UTD pa je izplačan individualno, kar je bistveno za posameznike ali manj privilegirane npr. za večjo neodvisnost žensk.

3.4 Subvencija nizko plačanih delovnih mest

Nekateri, ki niso naklonjeni UTD, kot boljši predlog predlagajo **subvencijo nizko plačanih delovnih mest**. Phelps (2004) pravi, da je predlog bolj moralno sprejemljiv, nosi manj družbenih stroškov in ima ob tem mnoge podobne učinke, npr. prerazdelitev, zvišanje plač, število zaposlenih v nizko plačanem sektorju, zmanjšanje zapostavljenosti najšibkejših,

Vendar zagovorniki UTD v ideji ne vidijo alternative, saj rešuje le vprašanje zaposlenih, poleg tega pa tovrstne subvencije povečujejo ekonomsko sprejemljivost nizko produktivnih služb (Van Parijs, 2004). Delujejo kot subvencija za delodajalce, delavce pa ne opolnomoči in jim ne da možnosti pri izbiri dela ipd. (Van Parijs, 2004).

4 KRITIKE UTD

Predlog UTD odpira mnoga vprašanja. Kritike so pragmatične in moralne narave in se večinoma nanašajo na stroške izvedbe ter na dvom o pravičnosti sistema. Nekateri ideje ne zavračajo v celoti, vendar se jim zdi, da ji manjkajo določeni argumenti ali enostavno ne vidijo (še) možnosti za njeno uresničitev. Najpogosteje se kritiki in zagovorniki ne strinjajo glede pravičnosti sistema, njegovega vpliva na ekonomsko dejavnost, glede finančne izvedljivosti in vprašanja migracij. V tem poglavju predstavljam glavne dvome o ideji, kako nanje odgovarjajo kritiki in kako zagovorniki.

4.1 UTD ni pravičen in ni politično sprejemljiv

UTD **krši načelo vzajemnosti in zato ni pravičen**, odgovarjajo mnogi na predlog UTD (Galston, 2004; Phelps, 2004; Zver, 2004). Kdor prejema, mora tudi nekaj prispevati, če je le v njegovi moči, pravijo. Ni pravično, da bi delavci preživljali tiste, ki ne delajo. Vsak naj prejme, kolikor prispeva. Sredstva so omejena in zato ni prav, da izplačilo damo tudi tistim, ki ga ne potrebujejo nujno (Zver, 2004). Phelps (2004) poudarja, da je že John Rawls (1971)²⁷ družbo definiral kot kooperativno podjetje in da ekonomska pravičnost zahteva razdelitev vzajemnih koristi le med soudeležene posameznike.

²⁷ Ameriški filozof, znan po svojih teorijah in delih, ki se dotikajo vprašanja pravičnosti (Wikipedia, 2010 – John Rawls)

Javnomnenjske raziskave kažejo močno podporo socialni politiki, ki temelji na delu (McFate²⁸, 2004), zato si je težko predstavljati sprejemljivost sistema, ki pretrga povezavo med plačilom in delom. Ker ideja UTD nasprotuje tradicionalnemu pojmovanju solidarnosti in družbenega prispevanja, za veliko ljudi **ni politično sprejemljiva** ali vsaj predstavlja pretežno breme za prepričevanje.

Zagovorniki poudarjajo, da je najbolj pomembna definicija pojma pravica. Libertarci pravijo, da je ravno UTD pravo orodje pravičnosti. Poleg tega je neenakost lahko posledica nezasluzene sreče in pravično je, da si družbeni proizvod vsaj do določene mere delimo vsi²⁹ (Van Parijs, 2004; Simon, 2004).

Radej (2010) kritizira samo pojmovanje družbene vzajemnosti kot materialnega prispevanja. Družben prispevek ekonomsko dejavnih je vreden pristransko, pravi, saj ekonomska dejavnost ustvarja tudi družbene stroške (npr. onesnaževanje). Lenuhi, ki ne delajo, tudi ne onesnažujejo okolja, in nosijo nesorazmerno majhno breme stroškov materialnega napredka, zaradi svoje nedejavnosti imajo minimalno družbeno vplivnost in lahko bi rekli, da niso edini, ki živijo na račun skupnosti.

Tudi Boltin (2005a) meni, da so lenuhi le manjšina nezaposlenih. Sprašuje tudi, če ni število takšnih celo manjše kot tistih, ki v sedanjem sistemu uspejo izkoriščati socialne pomoči.

Barry (2004) pravi, da je neupravičene brezdolneže pač potrebno vzeti v zakup, saj je koristi ob uvedbi UTD še vedno več kot stroškov.

Raventos (2007) pa opozarja, da kritika izhaja iz določenega pogleda na delo, ki kot delo priznava le delo na trgu dela. Obenem pa v današnjem sistemu tudi ni potrebno vsem prispevati v zameno za preživetje, npr. bogatim, ki živijo na račun podedovanih sredstev, ne da bi zato kaj naredili.

4.2 UTD bi deloval negativno na ekonomsko dejavnost

Poseganje države na trg ali drugačni prerazdelitveni ukrepi vedno odpirajo vprašanje o tem, kakšen učinek bo to imelo na obnašanje ljudi in kakšne ekonomske posledice bo to prineslo. Prerazdelitev že v besedi pove, da se enim vzame in da so zato ti na slabšem kot prej. Že v tem je glavna točka odpora do prerazdelilnih programov (Samuelson & Nordhaus, 2002). UTD pa se tega loti še bolj radikalno, saj bi se denar razdelilo tudi tem, ki niso nujno vključeni v družbene

²⁸ McFate K. je sicer zagovornica UTD

²⁹ Zagovorniki UTD (Van Parijs, 2004; Raventos, 2007, Dore, 2004; Simon, 2004 idr.) velikokrat zagovarjajo prerazdeljevanje sredstev kot pravično že zato, ker se ljudje rodimo v različna okolja, z različnimi osebnostnimi, intelektualnimi lastnostmi, ki že v osnovi določajo naše (ekonomske) zmožnosti v življenju – temu pravijo »rojstna loterija«. Simon (2004) je npr. prepričan, da bi kavzalna analiza pokazala, da je od 25.000 BDP p.c. v ZDA vsaj v 2/3 odvisna od srečnega naključja, da je prejemnik dohodka rojen v ZDA.

procesu. Negativne spodbude utegnejo zmanjšati količino narodnega dohodka, ki je na voljo za preračunilce; po drugi strani pa je za družbeno dobro vredno tudi nekaj plačati (Samuelson & Nordhaus, 2002).

Vsaka sprememba dohodka vpliva na obnašanje ljudi, kako, pa je odvisno od velikosti spremembe in od preferenc ljudi. Ker UTD preseka odvisnost med delom in plačilom, nas še posebej zanima učinek na ponudbo delovne sile. Poleg enotnega prejemka bi UTD prinesel tudi višjo stopnjo obdavčitve; takšno kombinacijo, ki jo ekonomisti imenujejo učinek nadomestitve in učinek dohodka, pa je zagotovo potrebno skrbno analizirati (Solow, 2004).

Če upoštevamo klasičen ekonomski model ponudbe dela³⁰, bi **UTD kot dodatek k plači zvišal razpoložljivi dohodek posameznika in deloval v smeri učinka dohodka. Ob tem bi zaslužek od dela neposredno zmanjšali še povišani davki, kar pomeni morebitno demotivacijo za delo.** Kakšen premik na krivulji ponudbe dela bi UTD v resnici povzročil, je odvisno od višine plačila, davkov in od oblike krivulje dela, ki pa jo je težko oceniti.

Po mnenju kritikov (Rathke, 2004; Anderson, 2004) bi sistem UTD zahteval previsoke družbene stroške. **Zaradi radodarnih izplačil in visokih davčnih stopenj bi škodil splošni motivaciji za delo in za varčevanje.** Omogočil bi življenje z manj ali celo brez dela, poleg tega pa bi lahko deloval na zmanjšano delovno vneto ljudi že zato, ker bi se marsikomu zdelo nepravično, da s svojim delom preživlja tudi tiste, ki ne delajo, dodaja Šušteršič (2004). Najbolj problematična bi bila nizko plačana, nekvalificirana delovna mesta, za katere bi bilo v takem sistemu težko najti delavce, pravi Rathke (2004).

Zagovorniki preračunilvenih programov odgovarjajo, da je na vprašanje potrebno gledati širše. Revščina ni le ekonomska postavka, pomeni tudi podhranjenost, razbite družine, pomanjkanje izobrazbe. Programi, ki prekinejo revščino, pomenijo zato pridobitev novega človeškega kapitala, nove spretnosti, večjo produktivnost in učinkovitost v prihodnosti (Samuelson & Nordhaus, 2002). Vprašljivo je tudi razširjeno prepričanje o vplivu davkov na delovno vneto, kot npr. dokazujejo raziskave v delu *Does Atlas Shrug?* (2000)³¹. Raziskava v ZDA iz leta 1997 je pokazala, da se ponudba dela le malo odziva na spremembe realne plače (Samuelson &

³⁰ V splošnem ekonomskem modelu delavec svoj čas razporeja med delo in prosti čas in sicer odvisno od plačila in osebnih preferenc. Ob spremembi plačila se o svoji ponudbi delovnih ur odloča na podlagi dveh učinkov. *Učinek nadomestitve* odraža oportunitetni strošek prostega časa, ki z višjo plačo naraste in zato spodbuja delavca, da nadomesti nekaj prostega časa z delom, torej dela in zasluži več. *Učinek dohodka* deluje ravno obratno, saj višje plačilo obenem pomeni več razpoložljivega dohodka za isto količino dela, zato si delavec lahko privoščiti več prostega časa. Kateri od obeh učinkov je močnejši, je odvisno od posameznika in njegovih preferenc. (Samuelson & Nordhaus, 2002)

³¹ V knjigi *Does Atlas Shrug?* raziskovalci preučujejo ekonomsko obnašanje bogatih, ki imajo po njihovem največje možnosti odločitev in največji vpliv. Moffitt in Wilhelm raziskujeta odziv ponudbe dela na podlagi podatkov pred in po davčni reformi »Tax Reform Act 86« v ZDA, ki je v večji meri zmanjšala mejne davčne stopnje bogatim. Odkrila nista nobene povezave med znižanjem davkov in spremembo delovnih ur (Slemrod, 2000).

Nordhaus, 2002, str.231). Raziskave, kot je *Luksemburška študija*³², so pod vprašaj postavile splošno prepričanje o izključevanju večje ekonomske enakosti in ekonomske rasti (Pressman, 2005). UTD bi seveda vplival na spremembe na trgu dela, vendar po mnenju zagovornikov v pozitivni smeri. Nekateri bi se verjetno res umaknili iz plačanega dela ali zmanjšali število svojih delovnih ur, vendar bi to prispevalo k potrebni porazdelitvi dela med več ljudi, pravi npr. Van Parijs (2004). Mnogi dvomijo, da bi v resnici veliko ljudi izbralo brezdelno življenje, saj veliko ljudi dela, četudi imajo pokrite osnovne ekonomske potrebe (Raventos, 2007). Primer so tudi upokoenci, ki so še vedno po svoji volji prisotni na trgu dela (Korošec, 2010). Delo predstavlja pomembno socialno participacijo, integracijo in ljudem omogoča občutek družbene vrednosti, zato je delo zaželeno samo po sebi in ni pogojeno le s plačilom (Raventos, 2007).

Boltin (2006) opozarja, da pri vsem tem pomembno vlogo igra višina izplačila. Če bi bil UTD tolikšen kot povprečna plača, bi ljudi morda res odvrčal od dela, pravi. Če imamo pri visokem UTD primankljaj ponudbe in pri prenizkem (oz. neobstoječem) presežek, potem je optimalna vrednost verjetno nekje vmes, dodaja.

4.3 Finančna izvedljivost za UTD je vprašljiva

Izplačevanje UTD bi zahtevalo ogromna finančna sredstva, ki jih nimamo od kje vzeti, vsaj ne brez velikih primanjkljajev, pogosto trdijo kritiki (Block, 2004 idr.). Že sedaj se spopadamo z luknjo v blagajni, preveliko zadolženostjo, dragimi socialnimi izdatki ipd. Če bi v Sloveniji vsakemu izplačevali po 200 evrov na mesec, bi potrebovali 4,8 milijarde evrovo letno, kar je velikost pokojninske blagajne. Zbiranje sredstev z višjimi davki pa zbuja že prej omenjeno skrb o nižjem narodnem dohodku in tako še dodatnem negativnem učinku na državno blagajno.

Zagovorniki trdijo, da je financiranje UTD možno, vendar je potrebno poiskati ustrezen način. Rener (2004) npr. omenja uvedbo Tobinovega davka³³, ki bi po Attacovih³⁴ izračunih ob 0,01 stopnji obdavčitve prinesel letno 100 milijard dolarjev. Barry (2004) omeni obdavčitev dohodka, bogastva in dedne posestvi na vrhu dohodkovne lestvice, dvig obdavčitve goriva in uvedbe drugih »zelenih davkov«. UTD pomeni tudi reorganizacijo davčnega in socialnega sistema, s čimer bi si zagotovili ustrezna sredstva, pravi tudi Boltin (2010b). Če rečemo, da bi vsak dobil 150 evrov na mesec, ne pomeni, da bi vsak imel toliko več. Večina ljudi bi si UTD preko davkov in drugih mehanizmov lahko plačevala sama; zato neto strošek predstavljajo le ljudje, ki si UTD ne morejo v celoti ali deloma pokriti sami.

³² Luksemburška študija se je začela l. 1983 s ciljem ustvariti široko bazo dohodkovnih in drugih socialnodemografskih spremenljivk. Zbrani podatki ne kažejo povezave med ekonomsko enakostjo in ekonomsko rastjo (Pressman, 2005).

³³ **Tobinov davek** je davek na finančne transakcije, ki ga je predlagal James Tobin v vrednosti npr. 0,5% (Wikipedia, 2010– Tobin tax)

³⁴ **ATTAC** je akronim za organizacijo *Association for the Taxation of Financial Transactions for the Aid of Citizens*, ki se zavzema za obdavčitev tujih transakcij s Tobinovim davkom (Wikipedia, 2010 – ATTAC).

Dr. Mencinger (2009) meni, da se finančna izvedljivost nanaša tudi na vprašanje vrednostne sodbe. Gre za vprašanje, koliko je družba pripravljena »žrtvovati« za reševanje socialnih vprašanj in kakšna je družbeno pravična delitev dohodkov in premoženja, pravi. V skandinavskih deželah deleži javnega sektorja v te namene presegajo 50 % BDP, v ZDA le 30%. (Mencinger, 2009). Če bi v Sloveniji npr. za UTD v celoti namenili dodatnih 4,8 milijarde evrov, bi to pomenilo, da bi se povzpeli na skandinavsko raven (Kotnik: Studio City, 2009).

4.4 UTD bi sprožil neobvladljive migracije

Če bi UTD uvedli le v posamezni državi, kar je zelo verjetno, bi to sprožilo velike migracijske pritiske, opozarjata npr. Galston (2004) in Offe (2004). Predstavljajte si, da ZDA uvede izplačila UTD, Mehika pa ne, in v kakšni meri bi to vplivalo na motivacijo za izseljevanje, pravi Galston (2004). Tudi tisti, ki podpirajo odprto politiko priseljevanja, te odprtosti ne bi mogli več zagovarjati s prispevkom, ki ga ustvarjajo priseljenci, dodaja avtor. Četudi bi UTD omejili na ljudi s stalnim bivališčem, bi s tem povečali nagnjenost držav sprejemnic, da dajejo prednost začasnim delavcem pred novimi stalnimi prebivalci, opozarja. Skrb o migracijskih učinkih je podprla tudi pilotska študija UTD v Namibiji (glej str.5).

Zagovornik Boltin (2008b) omenja, da je to morda še najbolj racionalen zadržek pred uvedbo UTD. Zato se kot kompromis vse večkrat pojavlja ideja, da bi se upravičnost pogojevalo le z državljanstvom in ne s stalnim prebivališčem, vsaj dokler ideji ne sledijo še druge države. Zato, kot že rečeno, nekateri raje govorijo o državljskem kot o univerzalnem dohodku. Za rezidente brez državljanstva, ki pa vseeno plačujejo davke, bi bilo pošteno morda zagotoviti odbitek od dohodnine v višini UTD, kar bi jih na trgu dela izenačilo z ostalimi, predlaga Boltin (2008b). Raventos (2007) pa pravi, da je rešitve potrebno iskati drugje, in da enak problem predstavlja že zdajšnja ekonomska neenakost med državami.

5 KRATKA PREDSTAVITEV PRAKTIČNIH PREDLOGOV UVEDBE UTD V SLOVENIJI

V tem poglavju na kratko predstavljam dva praktična predloga uvedbe UTD za Slovenijo. Avtor prvega je Uroš Boltin, v njem pa obravnava predvsem vprašanje finančne izvedljivosti ideje in ustrezne davčne reforme. Dr. Valerija Korošec pa se je v svojem delu osredotočila na analizo zdajšnjega socialnega sistema in je želela pokazati, da bi UTD bolje reševal socialna vprašanja in bil izvedljiv tudi v sedanjih finančnih okvirih.

5.1 Predlog Uroša Boltina

Uroš Boltin, član Gibanja za pravičnost in razvoj, se že vrsto let zavzema za uvedbo temeljnega dohodka v Sloveniji. Leta 2005 je objavil prve izračune za svoj predlog hkratne uvedbe UTD in EDS (enotne davčne stopnje), marca 2010 pa je objavil javno dostopno aplikacijo (2010a) za preračunavanje finančnih učinkov uvedbe UTD-ja v Sloveniji za različne variante možnih

parametrov. V aplikaciji so na voljo podrobnejši preračuni, v nalogi pa poenostavljeno predstavljam logiko izračunov, pri kateri mi je pomagal sam avtor.

Predpostavke modela

- Izračuni se nanašajo na začetno fazo uvedbe UTD, v kateri se bruto dohodki večinoma ne bi spremenili (razen minimalne plače, ki bi jo korigirali za znesek UTD). Neto učinek reforme bi občutili predvsem tisti z nižjimi dohodki, pri večini ostalih pa bi se UTD dejansko posredno vzel nazaj z višjo dohodnino, kar bi dosegli z ustrezno spremembo dohodninske lestvice.

- Bistveni reformi, ki zadevata začetno fazo, sta reformi davčnega in socialnega sistema. Predpostavili bi ukinitve vseh davčnih olajšav in socialnih transferjev, dohodninske stopnje pa ustrezno prilagodili. Stopnje prispevkov ipd. ne bi spreminjali.

V nadaljevanju so uporabljeni podatki za leto 2008, zneski pa so zaradi poenostavitve zaokroženi:

- Dohodnina: zavezanci so v letu 2008 prijavili 16,54 milijarde evrov bruto dohodkov in plačali 1,94 milijarde evrov dohodnine (Fidermuc, 30.3.2010, Delo).

- Pokojnine: v letu 2008 so znašale 3,68 milijarde evrov (ZPIZ, 2008). Pokojnine so načeloma obdavčljiv dohodek, a zaradi davčnih olajšav v zdajšnjem sistemu večinoma neobdavčene. V gornjem znesku bruto dohodkov predstavljajo le 8,2 % delež oz. 1,36 milijard davčnih dohodkov.

- Plače: zaradi poenostavitve predpostavljamo, da ostali del bruto dohodkov predstavljajo plače (dejansko cca. 75%). Od 15,18 milijard zato odštejemo 22,1% za plačne prispevke. To nam pusti 11,83 milijard dohodninske osnove.

- Socialni transferji: v letu 2008 so znašali okrog 1 milijarde evrov (ocena Boltin).

Ker bi v sistemu UTD ukinili vse dohodninske olajšave, bi znašala skupna dohodninska osnova (plače in pokojnine) 15,51 milijard evrov.

Za primer bomo uporabili predlog 41% linearne dohodnine in pogledali, kaj bi to pomenilo za proračun. Ob enotni dohodninski stopnji 41% bi pobrali 6,36 milijard evrov dohodnine, kar pomeni 4,42 milijarde več, kot bi jo lahko pridobili pri obstoječem sistemu.

Če tej razliki prištejemo še 1 milijardo ukinjenih socialnih prispevkov, dobimo 5,42 milijarde evrov, ki bi jih lahko razdelili za UTD. Če znesek razporedimo na mesece, to pomeni 0,45 milijard evrov na mesec.

Možne variante razdelitev sredstev

V nadaljevanju kratko predstavljam primera bilančno nevtralne razdelitve sredstev in primer z dodatnim posegom v proračun.

a) Primer bilančno nevtralne razdelitve sredstev z enakim zneskom za vse:

Če mesečni znesek 0,45 milijard evrov, namenjen za UTD, delimo z 2,02 milijonov prebivalcev Slovenije, dobimo 223 evrov UTD za posameznika. Znesek je le malenkost večji od obstoječe socialne podpore (221,7 evrov), kar slabo opraviči odpravo vseh socialnih transferjev. Šibka stran te variante je tudi, da bi bil davčni zavezanec na pragu 3. razreda, brez vzdrževanih oseb, za cca. 112 evrov na slabšem (z enim otrokom pa je že za 37 evrov v plusu). Gre za tiste s plačo nad 1187 neto, pod tem zneskom pa se ta izguba postopno zmanjšuje. Vseeno je ta možnost težko sprejemljiva, in če želimo ohraniti bilančno nevtralnost, moramo določiti manjši UTD za otroke.

b) Primer bilančno nevtralne razdelitve sredstev z drugačnim zneskom (0,5 UTD) za otroke:

Za uravnoteženje gornjega predloga poskusimo s predpostavko, da je UTD za mladoletne (teh je 0,35 milijona) pol manjši kot UTD za polnoletne (teh je 1,67 milijona). V tem primeru dobimo za prve 122 evrov UTD, za odrasle pa 245. Tisti na pragu 3. dohodninskega razreda in brez vzdrževanih oseb so v tem primeru za 90 evrov na mesec na slabšem, z enim otrokom pa 42 evrov na slabšem kot sedaj. Večja razlika med otroci in odraslimi pa ni smiselna, saj je treba upoštevati, da mora tistim z nižjimi dohodki nadomestiti otroške dodatke. Kakorkoli, opcije, ki skupini prebivalstva prinesejo izgubo, niso sprejemljive. Izjema morda velja za ozke skupine, npr. zelo bogate.

c) Primer razdelitve sredstev z dodatnim posegom v proračun:

Zaradi omenjene izgube »srednjega sloja«, bolj dosledne odprave obstoječih transferjev, cene delovne sile in ustreznega zmanjšanja minimalne plače, bi bilo dobro poiskati dodatno rezervo za UTD. Za vsako dodatno zvišanje UTD za odrasle za 10 evrov bi letno potrebovali cca. 200 dodatnih milijonov. Približno toliko bi lahko dobili z dvigom obeh stopenj DDV za eno odstotno točko. Nekaj bi prinesli tudi administrativni prihranki zaradi poenostavitve davčnega in socialnega sistema; znesku za UTD pa bi lahko dodali tudi denar, ki se npr. namenja za subvencije za zaposlovanje (glede na to, da bi UTD preko nižanja cen dela opravljal tudi to funkcijo).

Kot pravi Boltin, bi bilo smiselno na podlagi teh podatkov in obstoječega proračuna določiti pri 41% dohodninski stopnji npr. 270 evrov UTD za odrasle in 135 za otroke. Tako ne bi bil nihče za več kot 65 evrov v minusu. Če bi želeli izgubo še zmanjšati, pa bi bilo smiselno določiti »prilagojeno« dohodninsko lestvico, s katero bi lažje določili, kje in koliko bi pobrali. Z upoštevanjem inflacije je avtorjev realni predlog za UTD za leto 2011 cca. 300 evrov.

Po tej varianti bi bilo za financiranje otroškega UTD v višini 135 evrov potrebno poiskati dodatnih 0,5 milijarde evrov, dejansko pa bi imeli nekaj rezerve še npr. pri dohodkih, ki v sedanjem sistemu niso prijavljeni (ne presegajo praga obdavčitve). Poleg tega prijavljenih dohodkov ne sestavljajo le plače in pokojnine, kot smo predpostavili v tem izračunu, in vsaj delež teh je obremenjen z manjšimi prispevki. Teh dohodkov je cca. 17 % (če odštejemo 75% plač in 8 % pokojnin). Kakorkoli, kljub prerazdeljevanju bi večina zneskov odšla tja, od koder bi

jih vzeli, le da bi bilo vse poenostavljeno, pravi Boltin. To pa samo po sebi nosi določene prednosti.

5.2 Predlog dr. Valerije Korošec

Dr. Valerija Korošec, raziskovalka na Uradu RS za makroekonomske analize in razvoj (UMAR), je marca 2010 izdelala praktični predlog za uvedbo UTD v Sloveniji, v katerem je poskusila odgovoriti na temeljne dileme uvedbe. V tem poglavju povzemam nekaj njenih ugotovitev:

- a) **Kot prejemniki UTD naj bi bili poleg državljanov upravičeni vsi stalni prebivalci, ki živijo v Sloveniji 10 let, od tega neprekinjeno zadnjih 5 let.** Stalni prebivalci s svojim bivanjem ustvarjajo dodano vrednost prostoru in plačujejo davke državi, s čimer prispevajo k prerazdelitvi, pravi avtorica. V zdajšnji situaciji je tako avtorica izenačila pogoje za pridobitev UTD s pogoji za pridobitev državljanstva po Zakonu o državljanstvu RS, a brez zahteve po pridobitvi državljanstva.
- b) **Zaradi poenostavitve in pocenitve sistema je smiselno zagovarjati UTD v enaki višini za vse.** Zdajšnji sistem dela razlike med otroci in odraslimi, med samskimi in poročenimi, poleg tega pa se zneski razlikujejo še med prvim in naslednjim prejemnikom. Tu so še dodatne davčne olajšave, dodatki, subvencije, boni,... ipd. ki se ponavadi določijo relativno na višino dohodka gospodinjstva itd. Zaradi tega je zdajšnji sistem težko razumljiv, zahteva veliko administracije in nadzora, kar je drago in zapleteno.
- c) **Predlagani znesek UTD je 300 evrov**, ta pa naj se korigira z ustreznim sistemom valorizacije in se usklajuje (le navzgor) tudi z višino BDP, pravi avtorica. Del UTD, npr. ena šestina, se lahko izda v obliki izobraževalnega vavčerja, ki se lahko vnovči pri različnih formalnih in neformalnih izobraževalnih ponudnikih, s čimer bi skozi konkurenco prispevali k večanju kakovosti ustanov in ljudi spodbujali k razvoju kompetenc.

Dr. Koroščeva je pri določitvi zneska upoštevala različna »uradna«³⁵ izhodišča za določitev eksistenčnega minimuma, dosedanja nivo pravic, ocene MDDSZ o višini eksistenčnih potreb in socialne pomoči, ter nevtralen učinek uvedbe UTD na javne finance, kar bi omogočilo takojšnjo izvedljivost UTD. Izhajala je iz prepričanja, da je cilj UTD v prvi vrsti zagotoviti **minimalno eksistenčno varnost**, pri tem pa mora nov sistem zagotavljati socialno varnost vsaj v enaki meri kot prejšnji in biti mora v smiselnem razmerju do drugih vrst dohodka. Smiselno razmerje med UTD in drugimi dohodki, kot sta plača in pokojnina, je pomembno zaradi ohranjanja motivacije za običajna plačana dela, za občutek pravičnosti in za motivacijo ljudi za podaljševanje delovne aktivnosti, poudarja avtorica. Teoretično bi bilo smiselno naslednje razmerje:

³⁵ Na podlagi »uradnih« zapisov o minimalnih stroških v Sloveniji je eksistenčne stroške določala med vrednostjo prehrabene košarice 119,95 evrov (ocena 2009, MZDDS), kateri je prištela še stroške najcenejše nastanitve in vrednostjo 562,07 evrov, kolikor znaša obljubljena trajna denarna socialna pomoč iz leta 2009.

Tabela 1: Idealnotipska razmerja med različnimi vrstami neto dohodkov, izražena v UTD

Prispevek skupnosti:	UTD		
Plače		Minimalna plača ≥ 1 UTD	Povprečna plača ≥ 2 UTD
Pokojnine		Povprečna pokojnina ≥ 1 UTD	Maksimalna pokojnina ≥ 2 UTD

Vir: V. Korošec, Predlog UTD v Sloveniji, 2010, str. 26.

Iz gornje tabele je razvidno, da bi imel tisti, ki dela, najmanj dvakrat več kot tisti, ki ne dela. Upokojeni bi imel vsaj tretjino več kot tisti brez zadostne delovne dobe. Zaposleni in upokojeni poleg UTD namreč prejemajo še dohodek iz preteklega dela. Čeprav bi predvidoma prišlo do sorazmernega znižanja plač, bi skupna višina dohodka ostala ista.

- d) Vzporedno z uvedbo UTD so nujne spremembe obstoječih transferjev, davčnega in pokojninskega sistema ter prispevkov za zaposlene.** Ker bi eksistenčna sredstva zagotovili z UTD, je po njenem smiselno, da se ukine vse prejemke, davčne olajšave in prispevke (obvezna zavarovanja), ki služijo funkciji eksistenčne varnosti posameznikov (glej Prilogo 2). Pri tem je potrebno ustrezno prehodno obdobje. Ali bi spremenili prispevne stopnje drugih zavarovanj in ali bi bilo dobro razmišljati od dvigu socialnih prispevkov za socialno varnost do višine 33,3% (kot npr. na Švedskem in Angliji), ostaja odprto vprašanje.

Pokojnine naj bi se v sistemu UTD urejale na nov način tako, da bi vsak upokojenec prejemal UTD in individualiziran znesek pokojnine, ki bi bil določen s tremi stebri (glej Prilogo 2). Novi pokojninski sistem bi v celoti veljal le za tiste, ki bi se zaposlili v istem letu, kot bi začel veljati sistem UTD. Za zavarovance iz prejšnjega sistema bi bilo bolj pravično, pravi avtorica, da se zanje nov sistem uporabi proporcionalno glede na število zavarovanih let. Tako nove generacije ne bi nosile tolikšne teže, kot je npr. predvideno v zdajšnjih izhodiščih pokojninske reforme (nesorazmerno višje breme bi nosili rojeni po letu 1966).

Avtorica poleg izravnane državnega izračuna predvideva tudi **izravnani osebni izračun**. Zaposleni konec meseca ne bi imeli na voljo več denarja kot sedaj (prejemajo UTD, vendar si ga sami tudi plačujejo preko davkov in prispevkov). Redno izplačilo pa bi zagotovilo ljudem varnost v primeru izgube službe, neizplačanih plač ipd. V primeru brezposlenosti nihče ne bi prejemal iz skupne blagajne večje vsote od UTD, pravi. Vsak upravičenec bi bil tako davkoplačevalec kot prejemnik davčnega proračuna, izplačevanje in pobiranje davkov pa bi se sinhrono vodilo preko osebne davčne številke in z njo povezanega računa.

- e) UTD naj bi se financiral na osnovi že vpeljanega sistema iz prispevkov in proračuna,** tako bi zagotovili možnost takojšnje uvedbe novega sistema. Pri tem bi bilo potrebno vpeljati nekatere poenostavitve, uvesti prispevek za UTD in ukiniti prej naštetih prispevkov za zavarovanja in davčne olajšave. Dr. Koroševa je tudi predpostavila, da je za tiste, ki so brez lastnega dohodka, denar v sistemu socialne države že upoštevan, in da si tisti, ki imajo

lastne dohodke, UTD praktično financirajo sami skozi prispevke in davke. Izhodišče za oceno finančnih posledic je tudi, da se sredstva za upokoјence ne spreminjajo.

V spodnjih tabelah so navedeni podatki, kjer lahko primerjamo dejansko porabljenaa sredstva, namenjena eksistenci, in oceno potrebnih sredstev v sistemu UTD. Iz njih razberemo, da gre le za razliko 127.888.712 evrov. Pri uvedbi UTD bi neto strošek predstavljali le »ostali« prejelniki, t.j. otroci, revni in brezposelni, hkrati pa bi uvedba UTD prinesla še mnoge pozitivne javnofinančne učinke, za njihovo oceno pa bi bil potreben kompleksnejši izračun.

Tabela 2: Porabljenaa javna sredstva, namenjena eksistenci za leto 2007

2007	
Splošna davčna olajšava	631.200.000
Davčna olajšava za otroke	230.400.000
MDDSZ	1.010.414.248
Skupaj vsi javni viri namenjeni eksistenci	1.872.014.248

Vir: V. Korošec, Predlog UTD v Sloveniji, 2010, str.46.

Tabela 3: Okvirni izračun (neto) stroškov za financiranje UTD za leto 2007

2007		
Skupine prebivalcev	Število	Sredstva za UTD (270 €)
Zaposleni	854.000	0
Upokoјenci	543.473	0
Ostali – prejelniki UTD	617.254	1.999.902.960

Vir: V. Korošec, Predlog UTD v Sloveniji, 2010, str.47.

Negativen javnofinančen učinek bi se v začetku pokazal v povezavi s tistimi, ki so sedaj izpadli iz socialnovarstvene mreže. To so ljudje, ki uradno niso, dejansko pa so ogroženi (npr. revni zaposleni in zaposleni, ki ne dobivajo redno izplačanih plač). Po njenem mnenju bi se ta negativen učinek pokrila s pozitivnim učinkom prihranka pri administraciji socialnih tranferjev in davčnega sistema.

»Skozi prikazano lahko vidimo, da bi bilo v Sloveniji dovolj denarja za financiranje predlaganega UTD: spremenil bi se predvsem način pobiranja, kupčkanja in razdeljevanja«, zaključuje dr. Koroščeva (2010, str. 50). Država že sedaj zagotavlja eksistenčni minimum, a z novim sistemom

bi prihranili pri administriranju in sistem bi bil ugodnejši za večino prebivalcev, še posebej tiste ogrožene, je prepričana avtorica.

SKLEP

Univerzalni temeljni dohodek s svojim drugačnim pristopom k reševanju družbenih vprašanj predstavlja radikalno spremembo tako v socialni politiki kot v mišljenju. Prinaša drugačen način razdeljevanja družbenih sredstev, a to za marsikoga zahteva tudi drugačno pojmovanje družbene pravičnosti.

Nekateri v UTD vidijo predvsem moralno obvezo družbe, da vsem ljudem zagotovi nek minimalen dohodek in tako prepreči, da bi ljudje sredi današnjega obilja živeli v pomanjkanju. Drugi v njem vidijo tudi obetajočo ekonomsko reformo, mehanizem egalitarnosti, brez vmešavanja države v trg dela, kot razlaga Boltin (2005b). Uspešna in tudi učinkovita socialna politika, možnost izbire dela, konec izkoriščanja in mnogi drugi argumenti se pogosto pojavljajo in obravnavajo v okviru razprav. UTD bi lahko rešil več družbenih problemov naenkrat, pravijo zagovorniki.

Na drugi strani ideja UTD ustvarja in odpira številna vprašanja. Kako bi dohodek, zagotovljen brez dela, vplival na ravnanje ljudi, na njihovo motivacijo za delo in na preizkušeni mehanizem družbene vzajemnosti. »Brezplačno kosilo« je za marsikoga izmišljotina; če se komu zdi, da je nekaj zastoj, potem je bodisi brez vrednosti ali pa je prava cena skrita, bi lahko rekli ekonomisti (Radej, 2010b). Četudi ideja nosi visoko moralno vrednost, se marsikdo sprašuje, od kje bi vzeli tolikšna sredstva in kako bi z uvajanjem višjih davkov vplivali na gospodarstvo. Uvedba bi lahko sprožila tudi velike migracijske pritiske.

V svoji diplomski nalogi sem poskušala široko zajeti razprave in sistematično predstaviti argumente za in proti uvedbi sistema UTD, poskusila pridobiti čim več razpoložljive literature, udeležila sem se okrogle mize, stopila v stik z zagovorniki ideje in pridobila dodatna pojasnila. Ob vsem tem ugotavljam, da so argumenti velikokrat del kompleksnih temeljnih družbenih vprašanj, v katerih so stališča težko dokazljiva, zato velikokrat izzvenijo le kot nezadostno filozofsko utemeljevanje. Pri iskanju literature me je presenetilo, kako maloštevilni so sogovorniki oz. kako številčno omejena je literatura. Dejstvo je, da ideja prinaša veliko nepredvidljivih scenarijev, nosi veliko tveganja in zahteva veliko širšega načina razumevanja o ekonomiji in o svetu v celoti.

Kaj bi UTD v resnici prinesel in kakšne posledice bi nosil, bi bilo v veliki meri odvisno od izvedbe ideje in konkretnih odločitev o tem, kaj bi sprejeli kot glavni cilj UTD, kakšen bi bil znesek, kaj bi to pomenilo za obstoječe sisteme itd. Vse te odločitve pa niso odvisne le od finančnih pogojev, ampak tudi od osebnih prepričanj. Morda je ravno ta širina ideje velikokrat kamen spotike, saj ni vedno jasno, kaj je glavni cilj ideje, to pa otežuje konkretnejše zaključke. Obenem je lahko tudi njena prednost, saj dopušča še veliko dialoga in kompromisov.

Morda potrebo po dodatnih predlogih izvedbe UTD dobro odseva tale Šušteršičev komentar (2004, str. 162): » Predlogu UTD poleg provokativnosti ne manjka niti intelektualne niti družbene zanimivosti. Toda težava je, da gre za sorazmerno abstraktno utemeljen predlog, ki pa želi zelo temeljito spremeniti nekaj pomembnih družbenih institucij in naziranj.« Verjetno bi bilo potrebno oblikovati več praktičnih predlogov s konkretnimi kriteriji, ki bi jih lahko neposredno primerjali in o njih bolj intenzivno razpravljali.

Kakorkoli, v današnjem svetu je težko prezreti, da potrebujemo določene spremembe. Vse več je takih, ki potrebujejo pomoč, socialna država pa je pri tem vedno manj učinkovita. Sedanji vzorci reševanja so postali del problema in ne rešitve same, pravi dr. Koroščeva (2010). Kritika sistema je dobrodošla že zato, ker pomeni iskanje boljših rešitev. UTD ponuja enega od predlogov. Vendar ima tudi UTD svoje težave. Potrebni bo še veliko raziskav in širša razprava, da bi jih lahko razrešili (Solow, 2004). Pri tej razpravi pa je vredno vztrajati, je zapisal ekonomist in Nobelov nagrajenec Robert M. Solow (2004).

LITERATURA IN VIRI

1. Alstott, L. A. (2004). Dober za ženske. Pribac, I. (ur.), *Brezplačno kosilo za vse?: Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str.79-86). Ljubljana: Založba Krtina.
2. Anderson, E. (2004). Dodatne svobode. Pribac, I. (ur.), *Brezplačno kosilo za vse?: Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str.75-78). Ljubljana: Založba Krtina.
3. Atkinson, A. B. (1995). *Public economics in action: the basic income/flat tax proposal*. Oxford: Clarendon Press.
4. Barry, B. (2004). UTD in delovna etika. Pribac, I. (ur.), *Brezplačno kosilo za vse?: Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 67-73). Ljubljana: Založba Krtina.
5. Basic Income Earth Network (2009, december). *Newsflash 59 december 2009*. Najdeno 5. junija 2010 na www.basicincome.org/bien/pdf/Flash59.pdf
6. Basic Income Earth Network. (2010a). *About Basic Income*. Najdeno 30. maja 2010 na spletnem naslovu <http://www.basicincome.org/bien/aboutbasicincome.html>
7. Basic Income Earth Network. (2010b). *About BIEN*. Najdeno 30. maja 2010 na spletnem naslovu <http://www.basicincome.org/bien/aboutbien.html>
8. Basic Income Grant Coalition (2009, april). *Basic Income Grant Pilot Project Assessment Report, april 2009*. Najdeno 5. julija 2010 na spletnem naslovu <http://www.bignam.org/>
9. *Basic income in Brazil*. Najdeno 20. junija 2010 na spletnem naslovu <http://www.cpj.ca/en/blog/chandra/basic-income-brazil>
10. Block, F. (2004). Zakaj bi plačevali Bill Gatesu? Pribac, I. (ur.), *Brezplačno kosilo za vse?: Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 87-89). Ljubljana: Založba Krtina.
11. Boljka, U. (2004). *Kriza zaposlitvene družbe in potreba po osnovnem državljanem dohodku*. Najdeno 29. julija 2010 na spletnem naslovu www.memefest.org
12. Boltin U. (2005a, julij). *O enotni davčni stopnji in univerzalnem temeljnem dohodku*. Najdeno 16. julija 2010 na spletnem naslovu <http://www.urosboltin.com/UTD/EDSinUTD.htm>
13. Boltin, U. (2005b, julij). *O pravičnosti v kapitalizmu in pečenki v pralnem stroju*. Najdeno 16. julija 2010 na spletnem naslovu <http://www.urosboltin.com/UTD/Pecenka.htm>
14. Boltin, U. (2006, maj). *Pogoste zmote o temeljnem dohodku*. Najdeno 16. julija na spletnem naslovu <http://www.urosboltin.com/UTD/Zmote.htm>
15. Boltin, U. (2008a, februar). UTD in deficitarni poklici. *Gibanje za pravičnost in razvoj*. Najdeno 18. junija na spletnem naslovu <http://www.gibanje.org/index.php?id=2855>
16. Boltin, U. (2008b, februar). Uvodna predstavitev zamisli o UTD. *Gibanje za pravičnost in*

razvoj. Najdeno 18. junija 2010 na spletnem naslovu <http://www.gibanje.org/index.php?id=2856>

17. Boltin, U. (2010a, marec). *Aplikacija za izračun UTD*. Najdeno 16. julija 2010 na spletnem naslovu <http://www.gibanje.org/index.php?id=3087>
18. Boltin, U. (2010b). *Utopične in realne variante UTD*. Gibanje. Najdeno 18. junija 2010 na spletnem naslovu <http://www.gibanje.org/index.php?id=2441>
19. Dernovšek, I. (2009, 21. april). Križanič bi vsakemu Slovencu podaril 500 evrov državlanskega dohodka. *Dnevnik*. Najdeno 25. junija 2010 na spletnem naslovu <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042261020>
20. Dore, R. (2004). Dostojanstvo in njegova odtegnitev. Pribac, I. (ur.), *Brezplačno kosilo za vse?: Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 83-86). Ljubljana: Založba Krtina.
21. Dragoš, S. (2004). Metadiskurz o UTD. Pribac, I. (ur.), *Brezplačno kosilo za vse?: Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 129-137). Ljubljana: Založba Krtina.
22. Dragoš, S. (2010, april). UTD rešitev za socialno državo ali zgolj Utvara Trdovratnih Delomrznežev. *Zofijini*. Najdeno 29. julija 2010 na spletnem naslovu <http://www.zofijini.net/UTD.pdf>
23. Eurostat (2010, 18. januar). 17% of EU27 population at risk of poverty. *Living conditions in 2008*. Najdeno 18. junija 2010 na spletnem naslovu http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/publications/collections/news_releases
24. Galston, A. W. (2004). Kaj pa vzajemnost? Pribac, I. (ur.), *Brezplačno kosilo za vse?: Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 41-44). Ljubljana: Založba Krtina.
25. Jaklič, M. (2009). *Poslovno okolje in gospodarski razvoj*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
26. Korošec, V. (2009, 3. april). Državlanski dohodek za vse. *Mladina* (13). Najdeno 29. julija 2010 na http://www.mladina.si/tehdnik/200913/drzavlanski_dohodek_za_vse
27. Korošec, V. (2010). *Predlog UTD v Sloveniji* (delovni zvezek UMAR). Ljubljana: Urad RS za makroekonomsko analizo in razvoj.
28. Kotnik, A. (urednica) (2009). Studio city [televizijska oddaja]. Najdeno 22.maja 2010 na spletnem naslovu <http://tvslo.si/predvajaj/studio-city/ava2.32838747/00:10:30/00:12:03/>
29. Lewis, A. M., Pressman, S. & Widerquist, K. (2005). An Introduction to the Basic Income Guarantee. Widerquist, K., Lewis, A. M. & Pressman, S. (ur.), *The Ethics and Economics of the Basic Income Guarantee* (str. 1-9). Hampshire: Ashgate Publishing Limited.
30. McFate, K. (2004). Razprava, ki jo potrebujemo. Pribac, I. (ur.), *Brezplačno kosilo za vse?: Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 99-101). Ljubljana: Založba Krtina.

31. Mencinger, J. (2009, 13. marec). Gospodarska kriza in brezplačno kosilo. *Mladina* (10). Najdeno 18. julija 2010 na spletnem naslovu [http://www.mladina.si/tednik/200910/gospodarska kriza in brezplačno kosilo](http://www.mladina.si/tednik/200910/gospodarska_kriza_in_brezplacno_kosilo)
32. OECD (2008, 21. oktober). *Income inequality and poverty rising in most OECD countries*. Najdeno 25. junija 2010 na spletnem naslovu http://www.oecd.org/document/9/0,3343,en_2649_201185_41530009_1_1_1_1,00.html
33. OECD (2010). *About OECD*. Najdeno 6. avgusta 2010 na spletnem naslovu www.oecd.org
34. Offe, C. (2004). Poti od tod. Pribac, I. (ur.), *Brezplačno kosilo za vse?: Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 111-115). Ljubljana: Založba Krtina.
35. Phelps, S. E. (2004). Subvencionirajte plače. Pribac, I. (ur.), *Brezplačno kosilo za vse?: Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 59-65). Ljubljana: Založba Krtina.
36. Pressman, S. (2005). Income Guarantees and the Equity - Efficiency Tradeoff. Widerquist, K., Lewis, A. M. & Pressman, S. (ur.), *The Ethics and Economics of the Basic Income Guarantee* (str. 123 - 149). Hampshire: Ashgate Publishing Limited.
37. Pribac, I. (2009, 26. marec). Univerzalni temeljni dohodek namesto transferjev. *Razgledi*. Najdeno 29. julija 2010 na spletni strani <http://razgledi.net/2009/03/26/univerzalni-temeljni-dohodek-namesto-socialnih-transferjev/>
38. Radej, B. (2010). Univerzalni temeljni dohodek. Pribac, I. (ur.), *Brezplačno kosilo za vse?: Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 143-152). Ljubljana: Založba Krtina.
39. Radej, B. (2010). *Kaj ni narobe z brezplačnim kosilom?*. Najdeno 15. junija 2010 na spletnem naslovu http://www.zofijini.net/utd_kaj.html
40. Rathke, W. (2004). Spet zaljubljen. Pribac, I. (ur.), *Brezplačno kosilo za vse?: Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 49-51). Ljubljana: Založba Krtina.
41. Raventós, D. (2007). *Basic Income: The Material Conditions of Freedom*. London: Pluto Press.
42. Renner, T. (2004). Nasvidenje v Afriki. Pribac, I. (ur.), *Brezplačno kosilo za vse?: Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str.153-157). Ljubljana: Založba Krtina.
43. Rezar, I. (2007). *Danski model varne prožnosti kot rešitev slovenske problematike trga dela* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
44. Rothschild, E. (2004). Varnost in laissez-faire. Pribac, I. (ur.), *Brezplačno kosilo za vse?: Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str.53-57). Ljubljana: Založba Krtina.
45. Samuelson, A. P. & Nordhaus, D. W. (2002). *Ekonomija*. Ljubljana: GV Založba.
46. Simon, A. H. (2004). UTD in linearna obdavčitev. Pribac, I. (ur.), *Brezplačno kosilo za vse?: Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str.45-47). Ljubljana: Založba Krtina.

47. Slemrod, B. J. (2000). The Economics of Taxing the Rich. Slemrod, B. J. (ur.), *Does Atlas Shrug?: The Economic Consequences of Taxing the Rich* (str. 3-25). New York: Russell Sage Foundation.
48. Slovenska tiskovna agencija (2010a, 6. marec). Bolniški dopusti so Slovenijo lani stali do 900 milijonov evrov. *Finance*. Najdeno 10. avgusta 2010 na spletnem naslovu <http://www.finance.si/273300/Bolni%B9ki-dopusti-so-Slovenijo-lani-stali-do-900-milijonov-evrov>
49. Slovenska tiskovna agencija (2010b, 12. marec). Predlog zakona o malem delu prinaša 29,5-odstotno obdavčitev študentskega dela in njegovo omejitev. *Dnevnik*. Najdeno 21. julija 2010 na spletnem naslovu <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042344381>
50. Slovenska tiskovna agencija (2010c, 13. avgust). Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev za več preglednosti in manj zlorab. *Dnevnik*. Najdeno 16. avgusta 2010 na spletnem naslovu <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042380372>
51. Solow, M. R. (2004). Predgovor. Pribac, I. (ur.), *Brezplačno kosilo za vse?: Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str.9-14). Ljubljana: Založba Krtina.
52. Šušteršič, J. (2004). Človekov razvoj, liberalna skupnost in tehnološki napredek. Pribac, I. (ur.) *Brezplačno kosilo za vse?: Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str.159-163). Ljubljana: Založba Krtina.
53. Tominšek, K. & Kopinšek, J. (mentorica Koštomaj Gašperič, M.) (2009). *Analiza socialnih transferjev v Sloveniji*. Najdeno 10. julija 2010 na spletnem naslovu http://www.ce.sik.si/si/knjiznica/knjiznicna_zbirka/domoznanske_zbirke/786/detail.html
54. Trampuš, J. (2007, 30.maj). Intervju : Dr. Philippe Van Parijs. *Mladina* (21). Najdeno 29. julija 2010 na spletnem naslovu http://www.mladina.si/tehdnik/200721/clanek/nar-intervju--jure_trampus/
55. U.S. Basic Income Guarantee Network (2010a). *What is the Basic Income Guarantee?* Najdeno 16. Junija 2010 na spletnem naslovu <http://www.usbig.net/>
56. U.S. Basic Income Guarantee Network (2010b). IRAN: On the verge of introducing the world's first national basic income. *USBIG NEWSLETTER*, 11(57). Posredovano preko elektronske pošte 15. avgusta 2010 od Van Parijs.
57. Van Parijs, P. (1992). Competing Justifications of Basic Income. Van Parijs P (ur.), *Arguing for basic income: ethical foundation for a radical reform* (str.3-29). London: Verso.
58. Van Parijs, P. (2004). Temeljni dohodek za vse. Pribac I. (ur.) *Brezplačno kosilo za vse?: Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 19-37). Ljubljana: Založba Krtina.
59. Walter, T. (1989). *Basic Income: Freedom from Poverty, Freedom to Work*. Great Britain: Marion Boyars Publishers.

60. Wikipedia (2010). <http://en.wikipedia.org> (pojmi: ATTAC, empowerment, John Rawls, Tobin tax, Welfare trap)
61. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije (2010). *Finančni podatki, december 2008*. Najdeno 10. avgusta 2010 na spletnem naslovu <http://www.zpiz.si/src/msp/200812/index.html#s14>
62. Zver, M. (2004). Nepravičnost univerzalnega temeljnega dohodka. Pribac, I. (ur.) *Brezplačno kosilo za vse?: Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 165-170). Ljubljana: Založba Krtina.

PRILOGE

KAZALO PRILOG

1 Poenostavljen primer aplikacije Uroša Boltina.....	1
2 Prikaz predlaganih sprememb dr. Valerije Korošec.....	2
3 Vprašanja Philippeu Van Parijsu.....	3
4 Intervju z Urošem Boltinom.....	4

2 Prikaz predlaganih sprememb dr. Valerije Korošec

Spremembe socialnih transferjev, davčnega sistema, sistema zavarovanj in pokojninskega sistema v primeru UTD

Socialni transferji	
Ukine se:	
1	Nadomestilo za čas porodniškega dopusta
2	Nadomestilo za nego in varstvo otroka
3	Očetovsko nadomestilo
4	Otroški dodatek
5	Starševski dodatek
6	Dodatek za veliko družino
7	Pomoč ob rojstvu otroka
8	Subvencija za šolsko prehrano osnovnošolcev in dijakov
9	Subvencija za študentsko prehrano
10	Subvencija za prevoz dijakov in študentov
11	Znižano plačilo za program vrtca
12	Denarno nadomestilo za primer brezposlenosti
13	Denarna socialna pomoč*
Ob naknadni spremembi pokojnin še:	
14	Državna pokojnina
15	Letni dodatek
16	Varstveni dodatek**

*izredna in trajna denarna socialna pomoč se smiselno prilagodita

**ali le prilagodimo

Davčni sistem	
Ukine se:	
1	Olajšava za otroke
2	Splošna olajšava
Dodatne spremembe in predlogi:	
Dohodninska lestvica (stopnje, progresivnost?)*	
*vprašanje ostaja odprto; zagotoviti mora finančno nevtralnost spremembe sistema, za kar bi bil potreben natančen izračun Ministrstva za finance	

Socialni prispevki	Sedaj	
	Zaposl.	Delod.
Ukine se		
1 Zavarovanje za brezposelnost	0,14%	0,06%
2 Zavarovanje za materinstvo	0,10%	0,10%
Dodatne spremembe in predlogi		
Uvedba prostovoljnega zavarovanja nivoja dohodka		
Prispevne stopnje drugih zavarovanj?*		
Enotna stopnja obveznih prispevkov npr. 33,3%?	22,1%	16,1%

Pokojninski sistem	
Ob naknadni spremembi pokojninskega sistema se v okviru socialnih transferjev ukine:	
1	Državna pokojnina
2	Letni dodatek
3	Varstveni dodatek
višino pokojnine konsistentno prilagodimo novemu sistemu	
Upokojenec prejema UTD in dodatno pokojnino, ki je določena na podlagi treh stebrov:	
1.	prvi steber: v skladu z vplačanimi prispevki
2.	drugi steber: prostovoljni; individualni ali kolektivni v okviru zaposlitve
3.	tretji steber: prostovoljni in individualni (zavarovalnice, varčevanje na bankah)
Olajšavo za pokojninsko varčevanje bi lahko preimenovali v olajšavo za naložbo, ki bi jo namenili za spodbujanje različnih dolgoročnih naložb v prihodnost; (vključevala bi tudi naložbe za razvoj novih izdelkov, naložbe v s.p) in jo temu primerno zvišali	

3 Vprašanja Philippeu Van Parijsu

Za kratke odgovore sem po elektronski pošti prosila belgijskega filozofa in političnega ekonomista Philippea Van Parijsa, enega najodmevnejših zagovornikov UTD in predsednika mreže BIEN.

1. Interest in basic income is growing worldwide; countries such as Brazil and Namibia have even made some first solid steps toward the idea. But we are still waiting for the real »guinea-pig«. Do you think we are any closer?

See info on Iran in USBIG newsletter I am forwarding.*

2. What do you think is the main obstacle to realization?

Lack of confidence. Easier to follow than to lead.

3. You advocate for unconditional freedom for all. How do you answer to eventual critics that unlimited individual freedom could demand too much common sacrifice (i.e. »your freedom ends where others begin«)?

With or without UBI, freedom is limited.

4. What is in your opinion the primary goal of BI - bigger economic equality or minimum income for all ?

More the latter than the former. But rather something like maximal real freedom for all.

*Povzetek posredovanega članka: Iranska državna podjetja na domačem trgu ponujajo različne dobrine, večinoma bencin, pod mednarodno tržno ceno. Zaradi tega Iran izgubi cca. 100 bilijard dolarjev letno, več kot z izvozom nafte zasluži. Iran se poskuša znebiti svojega neučinkovitega sistema neposrednih državljskih subvencij in kot alternativno kompenzacijo za državljane vidi v UTD. Polovico privarčevanega dohodka bi država porabila za razne vladne storitve, drugo polovico pa bi direktno razdelili ljudem. Predviden mesečni znesek je cca. 60 dolarjev ali več. Znesek je pod mejo revščine, vendar bi ljudem glede na tamkajšnji BDP p.c. in življenske stroške predstavljal precej ustrezen prispevek. Zagovorniki UTD v predlogu vidijo dve pomanjkljivosti: skupen znesek naj bi se izplačal »glavnemu« članu gospodinjstva in iz sistema so izključeni priseljenci, čeprav bodo ti z ukinitvijo subvencij veliko izgubili. Uvajalna faza naj bi se začela med septembrom 2010 in marcem 2011 (USBIG, 2010).

4 Intervju: Uroš Boltin

1. V UTD poleg socialne, vidite tudi ekonomsko reformo. UTD je po vašem radikalen, ker pretrga povezavo med plačilom in življskim standardom, kar danes ustvarja tog trg delovne sile. Če želimo dobiti bitko proti brezposelnosti, moramo pustiti, da se plače znižajo in trg uravnovesi. Kaj pa bi prost trg pomenil z vidika dohodkovne neenakosti; ali to v vašem predlogu sploh predstavlja enega od ciljev?

Ne bi ravno rekel, da povsem pretrga povezavo. Zaslужek je še vedno osnova za razlike, zakaj ima nekdo višji standard kot nekdo drug. Ni pa več od njega odvisen tisti minimum, ki mora biti zagotovljen vsem za spodobno preživetje. Zato se v določanje plač ne vpletajo več toliko socialni argumenti, ampak bolj tržni.

Do sprememb razmerij plač bi v bolj tržnih razmerah gotovo prišlo. Saj to je smisel cene česar koli v tržnem gospodarstvu, da regulira ponudbo in povpraševanje. Najbolj neprijetna dela so po mojem mnenju danes plačana bistveno premalo, npr. pazniki v zaporih ipd., a to ni večina. Za večino enostavnejših del bo verjetno kar dovolj kandidatov. Večina nižjih plač bo tako gotovo šla navzdol. Zato pa bi se povečalo povpraševanje po takih delih in s tem odpravila brezposelnost. Visoko zahtevni poklici (npr. zdravniki, odvetniki itd.) pa so že danes v ugodnem pogajalskem položaju. Zanje UTD ne bo veliko spremenil.

Razmerja med plačami bi se verjetno celo povečala, enako tudi absolutne razlike med bruto plačami. Razlike med neto plačami pa bi se morda zmanjšale zaradi višjih davkov. Tako bi se zmanjšala tudi razmerja med skupnimi neto dohodki (neto plača+UTD).

Zmanjšanje dohodkovne neenakosti je zame cilj predvsem pri ljudeh na robu, pri brezposelnih in neredno zaposlenih, da bi manj odstopali navzdol od glavnine. Kar se tiče razmerij med glavnino manj premožnih in bogatejšimi, to je druga zgodba. To, koliko bo zgornja dohodninska stopnja, ni neposredno povezano z uvedbo UTD. Jaz najraje govorim o variantah, ki tega ne spreminjajo. Ne zato, ker bi hotel povedati, da je ravno 41% edino prav, ampak ker govorim o tistih spremembah, ki so direktno vezane na UTD. To pa je vezano predvsem na spodnji del dohodninske lestvice. Iščem variante, kjer bi se za veliko večino prebivalstva, razen najrevnejših, čim manj spremenili skupni dohodki, torej plača+UTD namesto same plače.

Če pa obstaja politična volja (z vsemi ekonomskimi posledicami), da hočemo bolj ali pa manj egalitarno družbo, kot je zdaj, lahko gremo tudi v tako smer. Jaz hočem samo povedati, da to ni potreben pogoj za uvedbo UTD. Tega je smiselno uvesti v vsakem primeru, čeprav je njegovo višino seveda treba prilagoditi želeni stopnji egalitarnosti družbe, saj bi UTD prevzel vlogo, ki jo ima zdaj sindikalno-politično barantanje o višinah plač.

2. Glavni vir financiranja bi za vas predstavljal dvig dohodninskih stopenj. Večina bi si tako UTD plačevala sama; tistim na dnu dohodkovne lestvice pa bi razliko sorazmerno krili. Vendar

bi z uvedbo UTD postopoma prišlo do nižanja (splošne) ravni plač. Ne pomeni to na koncu manjšega dohodninskega pritoka v blagajno in vedno več ljudi, ki jim je potrebno kriti vedno večji del UTD?

Ko govorimo o tem, od kod denar za UTD, je potrebno razlikovati dve stvari. Eno je znižanje bruto plač, drugo pa znižanje neto plač zaradi višjih dohodninskih stopenj.

Znižanje bruto plač, o katerem sem govoril zgoraj, je v glavnem povezano z bolj fleksibilnim trgom dela, kar je bolj dolgoročna vizija, kam UTD vodi. To ne gre čez noč. Bruto plače so zakovane s kolektivnimi pogodbami. To rušiti na hitro bi vneslo preveliko nestabilnost, pa tudi nepredvidljivost izračunov. Izjema je morda korekcija z zakonom predpisane minimalne plače navzdol, tako da bi bila neto plača+UTD enaka sedanji neto plači.

Moji podrobnejši izračuni, v katerih vlogo glavnega vira igra dvig dohodnine, se nanašajo na prvo fazo, torej tisto, kar bi uvedli naenkrat z eno reformo. V tej fazi predpostavim, da se bruto plače večinoma ne spremenijo. Pri povečanju dohodnine računam z davčno osnovo, kakršna je zdaj. (V času krize je to sicer malo bolj nepredvidljivo, natančneje moji računi veljajo za predkrizne podatke. Zdaj v krizi pa je večja rezerva pri obstoječih socialnih transferih, seveda pa je dohodnina še vedno glavni del.)

Zdaj pa k dolgoročni viziji fleksibilnega trga dela. Seveda, če gredo bruto plače navzdol, bo tudi dohodninska osnova manjša. Kar izginila seveda ne bo in ob višjih stopnjah bo izkupiček še vedno višji, kot je zdaj. Bo pa seveda nižji, kot bi bil brez upoštevanja padca bruto plač, in to razliko bo treba pokriti. A če je gospodarstvo razbremenjeno pri strošku delovne sile, ga lahko bolj obremenimo z davki. Tu bi verjetno glavno vlogo igral višji DDV. Ni glavni cilj skupna razbremenitev gospodarstva. A če je gospodarstvo ob enakem strošku bolj fleksibilno, je še vedno na profitu.

Ne smemo pa pozabiti, da nižje plače pomenijo večjo zaposlenost, to je tudi cilj vsega skupaj, to pa spet pomeni višjo dohodninsko osnovo. Mogoče celo toliko višjo, da dvig DDV sploh ne bo potreben. Ali pa bo vsaj dokaj majhen. V nobenem primeru pa se plače ne bodo toliko zrušile, da ne bi dohodnina še vedno bila glavni vir za pokrivanje UTD.

3. Kako bi po vašem potekala sprememba plač?

Če bi vse naredili tako, kot bi si jaz želel, bi v prvi fazi posegli v bruto plače samo pri minimalnih plačah. Te itak država določa z zakonom. Če smo se dogovorili, da mora imeti zaposleni vsaj 562 eur neto, naj ima po uvedbi UTD tako plačo, da bo UTD+neto plača toliko. Seveda to pomeni nekaj nižje bruto plače. Točno koliko, je ena od spremenljivk, ki jih moja aplikacija izračuna pri vsaki varianti.

Verjetno bomo sicer, tudi če jutri začnemo s postopki reforme, že zamudili z rešitvijo marsikaterega podjetja, ki zdaj zapira vrata ali se seli v tujino po zvišanju minimalne plače. Ampak vedno bodo obstajala podjetja, ki bodo v svojem času na robu rentabilnosti in bodo

razmišljala, ali se še plača. A seveda ne gre le za cela podjetja. Marsikateri delodajalec vsak dan tehta, ali se mu za kakšno delo še plača najeti kakšnega človeka več ali ne.

Ob tem znižanju bodo vsi tisti, ki so šele z zadnjim "dvigom gladine" minimalca "zaplavali" na njem, ponovno "nasedli" na kolektivni pogodbi, kot so bili prej. Na minimalcu bo, tako kot prej, spet samo peščica. Za začetek torej odprava te uravnilovke; kolektivne pogodbe vendarle imajo vsaj neko logiko.

Drugače pa se pri višjih plačah tudi jaz zavzemam za to, da je v PRVI FAZI znižanje neto plač približno za višino UTD stvar države oz. dviga dohodnine (ob ohranitvi enakih bruto plač). Ampak to bi jaz naredil s popravkom dohodninske lestvice. To se da narediti tako, da je od nekega dohodka navzgor razlika za vse enaka. Verjetno bi jo izbrali podobno višini UTD. Pri nizkih dohodkih pa je dohodninska osnova premajhna, da bi to imelo poln učinek. Čim manj kdo zasluži, tem manjši del UTD mu vzamemo nazaj. A če davčna stopnja ni ravno 100%, mu tudi od vsakega zasluženega evra še nekaj ostane. Torej se mu še vedno plača delati, če ima možnost.

A kot že rečeno, bi pri tistih z minimalno plačo to rezervo jaz raje izkoristil za znižanje bruto plač, torej cene delovne sile, kot da bi jo pustil delavcem. A le do nivoja kolektivne pogodbe. Kar jim daje kolektivna pogodba, bi jim pustil.

Toliko o prvi fazi, to je tisto, kar lahko naredi država z eno potezo. Druga faza, ki naj bi po moje vodila v deregulacijo trga dela, pa bo bolj postopna. Hitrost bo odvisna od političnih dogovorov, od soglasja, kaj je cilj, barantanja s sindikati itd.

Po najbolj konzervativni oz. previdni varianti bi šlo mogoče takole: Dogovorimo se, da za nekaj let zamrznemo kolektivne pogodbe in pustimo inflaciji, da počasi znižuje realno višino plač. Država pa se zaveže, da bo s sprotnim prilagajanjem višine UTD skrbela, da povprečni skupni dohodek posameznika (povprečna neto plača + UTD) ne bo zaostajal za inflacijo. Če je le proračunsko možno, pa tudi ne za rastjo BDP. Ko bodo plače dovolj nizke, da bo ponudba služb preseгла povpraševanje, pa bodo delodajalci sami ugotovili, da morajo ponuditi več, kot je po kolektivni pogodbi, če hočejo dobiti delavce. Takrat plača zaplava na trgu in kolektivna pogodba izgubi pomen. Seveda bo to v enih poklicih prej kot v drugih, a saj smo rekli, da mora trg korigirati plačna razmerja.

Seveda, če je volja in soglasje, bi šlo tudi hitreje. Lahko pa, da bo šlo vse skupaj po dveh tirih. Mogoče bodo kolektivne pogodbe še dolgo trdnjava tistih, ki pač še imajo redno službo po starem in bodo to kot nekakšen privilegij še dolgo ohranili. Paralelno pa bo širjenje malega dela in postopna* odprava omejitev zanj vzpostavilo fleksibilen trg dela za vse ostale, ki pač tega privilegija nimajo. Sčasoma se bo obseg te krivice zmanjšal ne toliko zaradi zmanjševanja razlik med bolj in manj privilegiranimi, ampak zato, ker bo privilegiranih vedno manj. (*Sam sicer ne podpiram predlaganih omejitev pri malem delu niti v začetku.)

V vsakem primeru, pomembna je končna vizija družbe, kjer bo brezposelnost izkoreninjena. Ovinki do tja pa so seveda stvar političnih barantanj.

Seveda smo vsi še dovzetni za argumente in usklajevanja. Debata še teče, zunaj so prvi predlogi.

4. Zavzemali ste se tudi za uvedbo enotne davčne stopnje (EDS), ki bi bila po vašem izvedljiva ob uvedbi UTD. Gre za kombinacijo dveh »politično nesprejemljivih« idej kot pravite; EDS je videti preveč radikalno desna, UTD pa preveč radikalno leva ideja. Vendar pravite, da se njuni skrajni učinki v kombinaciji izničijo, ostanejo pa mnogi koristni?

Najprej želim poudariti, da EDS ni nujen pogoj za UTD, obratno pa bi skoraj rekel, da je. Torej nikakor ne spadam med zagovornike EDS v situaciji, ko UTD nimamo. Pa tudi, če bi UTD uvedli, je kombinacija z EDS samo ena možnost, nikakor ni to bistvo predloga UTD. Gotovo pa ima EDS svoje pozitivne plati in če bi z UTD nevtralizirali tiste negativne, se mi zdi o tem smiselno razmisliti.

Drugič, EDS je malo dvoumna kratica. Tu govorimo le o enotni DOHODNINSKI stopnji, ki bi bila v tem primeru prevelika, da bi lahko bila to enotna DAVČNA stopnja tudi za DDV ali davek na dobiček.

EDS je za večino ljudi sinonim za natančno tisto, kar je pravzaprav v svoji verziji predlagal Jože P. Damijan. Enotna stopnja naj bi pomenila razbremenjevanje bogatih pri dohodnini in prenos bremena na višji DDV. In potem sledi plaz argumentov proti temu. Ampak enotna stopnja ne pomeni nič drugega, kot da je pač enotna. S tem še nismo nič rekli o tem, ali bo 10%, 20% ali 90%. In če bo 41% ali več, to ni razbremenjevanje bogatih. Če bi bilo 20%, kot je predlagal Damijan, pa bi seveda bilo.

Meni je že jasno, da EDS pod 41% ta hip ni politično realno iz omenjenih razlogov. Če govorim o EDS pri 41%, pa ne govorim o razbremenjevanju bogatih, ampak o večjem obremenjevanju srednjega sloja, kar pa je seveda kompenzacija za UTD in smiselno izključno v kontekstu uvajanja UTD. Če smo natančni, to dodatno obremenitev prinese tudi bogatim in tudi njim kompenzira UTD, čeprav je zanje to vse skupaj drobiž. Za bogate je važna zgornja stopnja in te ne skušam spreminjati.

Res je, da sem leta 2005 ponujal varianto EDS z 32% (in samo pribl. 150 eur UTD), ampak takrat je bilo to ponujeno kot alternativa 20%. Takrat je bila pač druga politična situacija in s tem bi rešili vsaj večji del efektivne progresije, ki bi jo sicer takrat predlagana reforma še bolj zravnila.

Skratka, jaz nisem proti efektivni progresiji, ki jo v bistvu mnogi zagovarjajo z etičnimi argumenti. Ampak tehnično jo je možno namesto s progresivno lestvico realizirati tudi kot razliko med obdavčitvijo po enotni stopnji in UTD, ki manj premožnim vrne sorazmerno večji del njihove dohodnine kot bogatejšim.

Da pa ima administrativna poenostavitev svojo vrednost, s tem se verjetno lahko strinjamo. Efektivni progresiji z vso njeno etično upravičenostjo pa se s tem ne odpovedujemo nujno.

Vendar je z idejo težko prepričati; vzdušje okrog EDS je preveč iracionalno. Sploh pa, če o EDS govori nekdo, ki je že itak sumljiv, ker govori o tržnih zakonitostih. Večini ljudi je "takoj jasno, kam spadam", kakršnokoli dopovedovanje je potem bob ob zid. Iz te polarizacije razrednega boja je zelo težko izstopiti. Lahko si za revne ali pa za bogate in v obeh primerih "se ve" kaj moraš zagovarjati. Če podvomiš, da je tisto, kar "se ve" pametno, itak nihče ne razume, kaj sploh hočeš.

Ampak kakorkoli obrnemo, uvajanje UTD pomeni, da se obdavčitev približuje enotni stopnji, tudi če bomo iz psiholoških razlogov za okrasek še obdržali nekaj razlike v stopnjah, da se temu ne bo reklo EDS. A dejstvo je, da je srednjemu sloju treba UTD nekako vzeti nazaj, ker da bi vseh dva milijona prebivalcev imelo npr. 300 evrov več kot zdaj, za to res ni kje vzeti. 7 milijard na leto vlada ne more privarčevati ne pri kavah ne pri Patriah, tudi bogatim ni možno toliko vzeti. Toliko rezerve preprosto ni kje najti, razen da se večina vzame tam, kamor damo.

5. Kaj pa demotivacija za delo? Če prav razumem bi se temu ognili tako, da bi UTD, ko bi se trg dovolj uravnotežil, prilagajali gibanju plač?

No ja, osnovna motivacija so same plače. Kadar je povpraševanje po delovni sili večje, bi šle gor, kadar je manjše, pa dol. To, da se UTD pri tem giblje v nasprotni smeri, samo zagotavlja, da se delovna sila obnaša kot normalen tržni igralec, ki mu ni treba v eksistenčni stiski sprejeti vsakega dela. Saj pravijo, da gospodarstvo potrebuje »rezervno armado« delovne sile. Samo, da bo potem ta rezervna armada prostovoljna, ne pa sestavljena iz ljudi v težavah, kot je zdaj. Gibanje UTD pa zagotavlja tudi politično toleranco do tega mehanizma. Če bi padanje plač pomenilo splošen padec standarda ljudi, bi pač rekli: »Tega se ne gremo.« in bi imeli sedanji sistem.

Seveda je jasno, da tako UTD kot znižanje plač pomeni manjšo motivacijo za delo. Ampak saj imamo vendar zdaj problem s prevelikim in ne premajhnim številom ljudi, ki bi radi delali, pa dela ni za vse. Ker so ljudje PREVEČ motivirani, bolj kot rabimo.

Svobodni trg pomeni, da bodo šle plače navzdol samo in izključno toliko časa in v tistih poklicih, kjer imamo ta problem. Če bi bila motivacija premajhna in iskalcev dela premalo, bodo šle pa navzgor. Vse to mora delovati samodejno, ne pa, da se politika ukvarja z vprašanjem, koliko morajo biti plače ali UTD, da bodo ljudje ravno prav motivirani.

Poseben primer pa so ljudje na obrobju družbe. Tisti, ki ne znajo najti ali ne zmorejo opravljati polne zaposlitve. Lahko bi si morda našli kak manjši, priložnostni zaslužek. Morda potrebujejo samo mehaki prehod ali uvajanje v svet dela in bi kasneje lahko delali več. Sedanji sistem jih pri tem povsem demotivira. Če imajo socialno podporo, jim jo za vsak evro lastnega zaslužka

zmanjšajo, češ, saj zdaj pa imaš in ne rabiš od nas. Ne glede na trud imajo torej enako denarja. Ujeti so v nekakšno past, katere stena je previsoka, da bi se jo trudili preplezati.

Odprava te pasti je zame eden zelo ključnih učinkov uvedbe UTD. Če imaš UTD, ti ga nihče ne bo vzel. Kar zaslužiš, je sicer obdavčeno (po uvedbi UTD precej bolj kot zdaj), ampak po odbitju davka ti še vedno ostane neto zaslužek. Čim več delaš, več imaš. Nobene »nagrade« ni več za to, da ne delaš. Obstoječe socialne podpore pa so točno to. Dobiš jih pod pogojem, da ne delaš. Seveda, če izpolniš še druge pogoje, a vendarle, to močno demotivira človeka, da bi delal.

Morda si nekateri tudi UTD tako predstavljajo. Da je pač treba zagotoviti ljudem nek minimum (sicer brez drugih pogojev kot zdaj), ampak čim ima človek kak lasten zaslužek, mora najprej vračati UTD in šele, ko njegov zaslužek preseže UTD, mu lahko kaj ostane. Drugače povedano, lastni zaslužki bi bili do višine UTD obdavčeni 100%.

Seveda je za državno blagajno to najcenejša varianta in verjetno bi se komu zaradi politične sprejemljivosti uvedbe UTD to zdelo zelo pomembno. Vendar se po mojem mnenju s tem odpovemo tako bistvenim ciljem uvedbe UTD, da to ne pride v poštev. Potem od UTD res ne ostane drugega kot sociala, to ni več ekonomska reforma. In potem je tudi vsak evro, ki ga damo za to, mnogo težje upravičiti. Če nismo odpravili omenjene pasti niti pocenili delovne sile, potem nismo nič naredili za zmanjšanje brezposelnosti. Blažitev posledic brezposelnosti je sicer bolje kot nič, a premalo.

Je pa to tudi skregano z načelno utemeljitvijo, da je UTD nekakšna lastniška pravica iz članstva v družbi in ne socialna podpora. In zakaj bi moral človek vračati nekaj, kar je njegovo? Drugače pa 100% obdavčitve dohodka ne moremo upravičiti.